

***A Nő és a Társadalom* női munkavállalásról közvetített nézetei a
20. század elején**

Jelige: Schwimmer

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
A téma szakirodalmának áttekintése	6
A vizsgálódás keretei: módszertani alapok	7
1. Első fejezet: <i>A Nő és a Társadalom</i>	9
1.1. A korszak főbb jellemzői	9
1.2. <i>A Nő és a Társadalom</i>	10
1.2.1. A nők kereseti tevékenysége a folyóiratban	11
1.2.2. Kik írták a női munkáról szóló cikkeket?	13
1.2.3. Kik tartoztak a lap olvasótáborához?	16
2. Második fejezet: A cikkek műfaja	19
2.1. A tájékoztató műfajcsalád megjelenése <i>A Nő és a Társadalomban</i>	19
2.2. Véleménynyilvánító műfajok a folyóiratban.....	22
2.2.1. Vezércikkek, belső cikkek és publicisztikák, glosszák	22
2.2.2. Kiegészítő műfajok: olvasói levél, levél.....	25
3. Harmadik fejezet: A cikkek tartalma.....	26
3.1. Kulcsszavak.....	26
3.1.1. A nők értelmiségi-, tudományos- és művészeti munkája, szenzációk	27
3.1.2. Ipari, mezőgazdasági és szolgáltató szektor, a nőmunkások kizsákmányolása .	28
3.1.3. Nőtisztviselők; szervezkedés, növédelem és állásközvetítés.....	29
4. Negyedik fejezet: Magyarország és a külföld megjelenése a folyóiratban.....	31
4.1. A helyszín fontossága az újságírásban	31
4.2. Női munkások Magyarországon és a lap Budapest-központúsága	31
4.3. Külföldi országok reprezentáltsága	32
5. Összegzés.....	35
6. Bibliográfia	37
6.1. Források.....	37
6.2. Szakirodalom.....	37
7. Mellékletek.....	42
1. sz. melléklet: Összesítő táblázatok	42
1.1. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1907-es évfolyamából elemzett cikkek.....	42
1.1.1. Összesítő táblázat 1.	42

1.1.2. Összesítő táblázat 2.	43
1.1.3. Összesítő táblázat 3.	43
1.1.4. Összesítő táblázat 4.	44
1.2. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1908-as évfolyamából elemzett cikkek.....	45
1.2.1. Összesítő táblázat 5.	45
1.2.2. Összesítő táblázat 6.	46
1.2.3. Összesítő táblázat 7.	46
1.2.4. Összesítő táblázat 8.	47
1.3. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1909-es évfolyamából elemzett cikkek.....	48
1.3.1. Összesítő táblázat 9.	48
1.3.2. Összesítő táblázat 10.	49
1.3.3. Összesítő táblázat 11.	50
1.3.4. Összesítő táblázat 12.	50
1.4. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1910-es évfolyamából elemzett cikkek.....	51
1.4.1. Összesítő táblázat 13.	51
1.4.2. Összesítő táblázat 14.	52
1.4.3. Összesítő táblázat 15.	52
1.4.4. Összesítő táblázat 16.	53
1.5. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1911-es évfolyamából elemzett cikkek.....	54
1.5.1. Összesítő táblázat 17.	54
1.5.2. Összesítő táblázat 18.	54
1.5.3. Összesítő táblázat 19.	55
1.5.4. Összesítő táblázat 20.	56
1.6. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1912-es évfolyamából elemzett cikkek.....	56
1.6.1. Összesítő táblázat 21.	56
1.6.2. Összesítő táblázat 22.	57
1.6.3. Összesítő táblázat 23.	58
1.6.4. Összesítő táblázat 24.	59
1.7. <i>A Nő és a Társadalom</i> 1913-as évfolyamából elemzett cikkek.....	59
1.7.1. Összesítő táblázat 25.	59
1.7.2. Összesítő táblázat 26.	60
1.7.3. Összesítő táblázat 27.	61
1.7.4. Összesítő táblázat 28.	61
2. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok I.	62

2.1. A folyóiratcikkek szám szerinti összesítése	62
2.2. A cikkek száma az egyes évfolyamok kiválasztott példányaiban.....	63
3. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok II.....	64
3.1. Az újságírók neve: ismert, vagy ismeretlen?	64
3.2. Az újságírók neme	65
3.3. Az újságírók nemzetisége	66
3.4. Külföldi tudósítók	67
4. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok III.	68
4.1. A cikkek műfaja	68
5. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok IV.....	70
5.1. A cikkek témája.....	70
6. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok V.	72
6.1. Hazánk és a külföldi országok női munkavállalásának megjelenése a cikkekben.....	72
6.2. Külföldi nők munkavégzéséről szóló cikkek	73

Bevezetés

A nyugat-európai kutatók mellett ma már a magyar társadalomtudósok többsége sem mulasztja el figyelembe venni, hogy a történelem formálásában nem csak a férfiak, hanem a nők is szerepet kaptak. A nőtörténettel foglalkozók között hazánkban egyre népszerűbb téma a „gyengébb nem” kereseti tevékenységekbe való bekapcsolódása. Mivel a dualizmus korának női munkavállalásával is többen foglalkoztak már, kísérletet teszek arra, hogy a kérdéskört egy egészen új perspektívából világítsam meg. Azt vizsgálom ugyanis, hogy egy nőknek szóló folyóirat milyen nézeteket közvetített a dolgozó asszonyok helyzetével kapcsolatos cikkeiben olvasói felé az első világháború kirobbanása előtt.

Dolgozatom műfajilag a nőtörténet és a sajtótörténet határterületére helyezhető. Az újsághír-elemzés, illetve a szövegnyelvészeti részét alkotó diskurzus-analízis eszköztárát felhasználva kívánom ugyanis bemutatni, hogy a 19-20. század fordulójának hazai nőmozgalma milyen fontos szerepet szánt a dolgozó nők védelmének a választójogért folytatott küzdelem mellett. Munkám során kvantitatív és kvalitatív szempontok segítségével elemzem *A Nő és a Társadalom* azon cikkeit, melyek a dolgozó nők élet- és munkakörülményeiről számolnak be, s az alábbi – általam feltett – kérdésekre igyekszem választ találni. Kiknek a tollából származnak a lapban közölt cikkek? Milyen az újságírók nemek és nemzetek szerinti megoszlása? Kik alkothatták a folyóirat olvasótáborát? Felfedezhető-e összefüggés a cikkek műfaja és hosszúsága, valamint az írások témája között? Mely állásokról tudósítanak a leggyakrabban? Milyen arányban szerepelnek a lapban a magyar és külföldi asszonyokról szóló cikkek?

A fentiek mellett a női munkavégzéshez kötődő diskurzust is fontosnak tartom tanulmányozni. A cikkeken elsősorban azokat az állandóan visszatérő tartalmi elemeket – kulcsszavakat – keresem, melyek az írások szerzőinek hasonló gondolkodására, azonos ideológiai beállítottságára utalhatnak.¹ A nyelvhasználaton belül figyelmet fordítok az írásokban található állandó jelzőkre, utalásokra, melyek szinte közhelyeknek minősülnek.

Allen Bell és Teun van Dijk véleményét osztva úgy gondolom, hogy az újságírók vállán az írott sajtó megszületése óta óriási felelősség nyugszik. Cikkeikkel ugyanis befolyásolni képesek olvasóik véleményét, melynek következtében formálni képesek azok társadalmi identitását.² Felmerül tehát a kérdés, hogy *A Nő és a Társadalom* írói milyen

¹ Az ideológia szó az újságírói zsargonban eszmét, álláspontot jelent. Teun van Dijk ideológia helyett a szemléletesebb „*belief system*” kifejezést használja (Dijk 1998. 21-64.)

² Bell – Garrett 1998.; 64. Dijk 2006. 116-120.

eszközökkel próbálják olvasóközönségüket a nők – munka terén történő – egyenjogúsításának szükségességéről meggyőzni?

Kutatásom kezdetétől nagy hatással volt rám Kéri Katalin azon megállapítása, mely szerint „*az újkori nők történetének tanulmányozásához és megismeréséhez az alapművek értelmezésén kívül elengedhetetlenül szükséges a sajtótermékek vizsgálata.*”³

A téma szakirodalmának áttekintése

A továbbiakban a téma historiográfiai vázlatát ismertetem. Mivel azonban a szakirodalmi háttér részletes bemutatására nincs lehetőség, csupán a leglényegesebb szerzőket emelem ki.

Az első világháború előtti Nyugat-Európa és Magyarország politika-, gazdaság-, társadalom-, művelődés- és kultúrtörténetét magyar és külföldi szerzők műveiből ismertem meg.⁴ Ezek a századforduló politikai átalakulásán túl a korszak során végbemenő gazdasági fellendülést és a társadalom szerkezetének változását tárgyalják.

Dolgozatom megírása során olyan – főként angol nyelvű – nőtörténeti szakirodalmakra támaszkodom, melyek a legújabb kutatási eredményekre és statisztikai adatokra alapozva tekintik át az európai és a magyar asszonyok munkavállalásának történetét.⁵ Hazai viszonylatban a dolgozó nők első világháború előtti érdekvédelméről

³ Kéri 2008. 22.

⁴ A korszak általános jellemvonásait bemutató külföldi szakirodalom: Davies, Norman. *Európa története*. Osiris Kiadó. Budapest, 2002. Diederiks, H. A. *Nyugat-Európa gazdaság- és társadalomtörténete*. Budapest. Osiris Kiadó, 1999.; Goodman, Jordan – Honeyman, Katrina. *Gainful Pursuits. The Making of Industrial Europe*. Routledge. New York, 1988. Healey, F. Joseph. *Diversity and Society. Race, Ethnicity and Gender*. Pine Forge. London, 2010.; Kann, Robert A. *A History of the Habsburg Empire. 1526-1918*. University of California Press. California, 1977.; Kennedy, Paul. *A nagyhatalmak tündöklése és bukása*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1992.; Roberts, Martin. *Európa története* I-II. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1992.

A magyar szerzők munkái közül az alábbiakat kell feltétlenül kiemelni: Katus 2010.; Gergely 2005. További művek magyar szerzőktől a teljesség igénye nélkül: Bebesi György. *A hosszú 19. század rövid története*. Comenius. Pécs, 2005. Berend T. Iván – Ránki György. *Közép- és Kelet-Európa fejlődése a 19–20. században*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1987.; Diószegi István – Harsányi Iván – Krausz Tamás – Németh István (szerk.). *20. Századi egyetemes történet*. I-III. kötet. Korona Kiadó. Budapest, 1995-1997. Gyáni, Gábor – Kövér, György. *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. Mezey Barna. *Magyar alkotmánytörténet*. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. Ormos Mária – Majoros István. *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Osiris Kiadó. Budapest, 1988. Reynolds, Ernest Edwin – Brasher, N. H. *Britain in the 20th Century. 1900-1964*. Cambridge University Press. Cambridge, 1966. Romsics Ignác (szerk.). *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. Szentpéteri József (főszerk.). *Magyar Kódex*. 5-6. kötet. Kossuth Kiadó. Budapest, 2001.; Vadász Sándor (szerk.). *19. Századi egyetemes történet 1789-1890*. Korona Kiadó. Budapest, 1998. Valuch Tibor. *Politika-gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben I*. KLTE. Debrecen, 1998.

Számos magyar nyelvű kötet szolgál értékes adalékokkal hazánk kulturális életének polgári átalakulásáról és modernizációjáról, melyek közül a legfontosabbak: Gyáni – Kövér 2006.; Kósa 2006.; Kosáry 1985.

⁵ Nőtörténeti szakkönyvek és tanulmányok: Abramovitz, Mimi. *Regulating the Lives of Women: Social Welfare Policy from Colonial Times to the Present*. South End Press. Cambridge, 1988.; Beachy, Robert – Craig, Beatrice. *Women, Business and Finance in Nineteenth-century Europe. Rethinking Separate Spheres*. Berg. Oxford, 2006.; Evans, Richard J. *The Feminists: Women's Emancipation Movements in Europe, America and*

csupán néhány rövidebb folyóiratcikk és tanulmány született. Ezek közé tartoznak többek között Burucs Kornélia folyóiratcikkei, Nagy Beáta és Nagy Mariann tanulmányai, valamint Kereszty Orsolya és Kéri Katalin könyvei, könyvfejezetei.⁶

Meglepő módon a rendszerváltás előtt kiadott magyar nyelvű nőtörténeti könyvek sem szentelnek nagy teret a női munkások érdekvédelmének az általam vizsgált korszakban. Sokkal részletesebben tárgyalják az asszonyok két világháború közötti, illetve második világháború utáni munkavállalását.⁷ Aranyossi Magda egyik 1960-as években írt művében érinti a problémakört, szemléletmódja azonban ma már elavultnak számít.⁸ A korszakkal foglalkozó történészek nagyobb hangsúlyt fektetnek az oktatási rendszer átalakulásának vizsgálatára, illetve a politikai jogok nőkre való kiterjesztésére.⁹

Munkám jelentős részét *A Nő és a Társadalom* újságcikkeinek elemzése teszi ki. Így elengedhetetlen volt, hogy olyan sajtótörténeti monográfiákat is felhasználjak, melyekből a dualizmus kori lapkiadás főbb csomópontjait, valamint az általam vizsgált periodika történetét ismerhettem meg.¹⁰

A vizsgálódás keretei: módszertani alapok

Kutatásom módszertani háttere a cikkek feldolgozása során kristályosodott ki. A források kritikával kezelt bemutatásán túl egy összetettebb szempontrendszer kialakítására törekedtem,

Australia 1840-1920. Barnes & Noble Books. New York, 1977.; Lincove, Jane Arnold. *Growth, Education, and Female Labor: A Longitudinal Analysis.* In: The Journal of Developing Areas. 41. 2008./1. sz. 45-68.; McBride, M. Theresa. *The Domestic Revolution – The Modernization of Household Service in England and France. 1820-1920.* Croom Helm. London, 1976.; Morgan, Carol E. *Women Workers and Gender Identities, 1835-1913. The Cotton and Metal Industries in England.* Routledge. New York, 2001.; Paletschek, Sylvia – Pietrow-Ennker, Bianka. *Women's Emancipation Movements in the Nineteenth century: a European Perspective.* Stanford University Press. Stanford, 2004.; Purvis, June. *Women's History: Britain. An Introduction. 1850-1945.* Routledge. New York, 1995.; Rupp, Leila G. *Constructing Internationalism: The Case of Transnational Women's Organizations, 1888-1945.* In: The American Historical Review. 99. 1994./5. sz. 1571-1600.; Scott, Joan Wallach (szerk.). *Van-e a nőknek történelmük?* Balassi Kiadó. Budapest, 2001.; Simonton 2006.; Sullerot 1968.

⁶ Nagy 2006.; Nagy 1994.; Burucs 1993.; Kereszty 2005. 2009. 2011.; Magyar szerzők által publikált további könyvek és tanulmányok a témával kapcsolatban: Ambrus Attiláné dr. Kéri Katalin. *Női munkavállalás.* In: Ambrus Attiláné dr. Kéri Katalin. *Magyar nők a dualizmus korában. 1867-1914 között.* PhD értekezés. JPTE BTK. Pécs, 1997.; Kereszty Orsolya. *Nőnevelés és nemzetépítés Magyarországon 1867-1918.* Novum. Sopron, 2010.; Nagy Beáta. *Nők a kávéosok és a kávéházi alkalmazottak között.* Budapesti Negyed. Budapest, a kávéváros. IV. (1996. nyár-ősz.) 12–13. sz.

⁷ Erre lásd például: Koncz Katalin. *Nők a munka világában.* Kossuth Kiadó. Budapest, 1982.; Koncz Katalin. *Nők és férfiak – hiedelmek, tények.* Kossuth Kiadó. Budapest, 1985.

⁸ Aranyossi Magda. *Lázadó asszonyok: A magyar nőmunkásmozgalom története 1867-1919.* Kossuth Kiadó. Budapest, 1963.

⁹ Lásd Kéri Katalin, Kertész Magda, Nagyné Szegvári Katalin, Orosz Lajos, illetve Pukánszky Béla műveit.

¹⁰ Buzinkay 1993.; Kókay – Buzinkay 1995.; Bernáth 1994.

melynek felállításában az újsághírelemzés külföldi és hazai szakértői segítettek.¹¹ *A Nő és a Társadalom* összes számát a dolgozat terjedelmi korlátai miatt nincs lehetőségem megvizsgálni.¹² Mégis szeretném a lehető legátfogóbb képet bemutatni arról, hogy a lap miként kezeli a nők munkavégzésének kérdését, s milyen nézeteket közvetít róla olvasói felé.

A cikkek kiválasztásához a véletlenszerű mintavétel módszerét használtam. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy az alapsokaságból – azaz a lap összes példányszámából – vett minta segítségével vonjak le következtetéseket a teljes sokaságra vonatkozóan. A folyóirat hét évfolyamának mindegyikéből véletlenszerűen kiválasztottam négy-négy példányt, minden évszamból egy-egy számot. Ezekből kiválogattam a magyar és külföldi nők kereseti tevékenységéről beszámoló, összesen 241 darab cikket, majd egy általam kidolgozott szempontrendszer szerint kategorizáltam őket.¹³

Elsőként műfajuk alapján csoportosítottam a cikkeket.¹⁴ Erre azért volt szükség, hogy pontos következtetéseket vonhassak le azzal kapcsolatban, hogy a szerkesztők mennyire szánnak hangsúlyos szerepet a női munka témájának az egyes lapszámokon belül.¹⁵ Az írásokat tartalmuk szerint is elkülönítettem: a cikkek kulcsszavait megkeresve összesen 12 kategóriát állítottam fel, melyek alapján következtethetek arra, hogy a folyóirat szerkesztősége mekkora figyelmet szentel bizonyos nőies – vagy kevésbé nőies – munkaköröknek. A tartalmi csoportok segítségével rá kívánok még mutatni arra is, hogy milyen szerteágazó következményekhez vezetett a társadalomban a nők tömeges munkába állása. Az írások elemzésénél a szerzők személyére és nemzetiségére is odafigyelek, hiszen egy angol, francia vagy német szerző sokkal kedvezőbb képet fest a nők munkakörülményeiről, mint azok az újságírók, akik például Oroszországból tudósítanak.¹⁶

A dolgozathoz több táblázatot és diagramot mellékelek, melyek szemléletesebbé teszik kutatásom eredményeit.

¹¹ Többek között az alábbi művekre támaszkodtam: Bell 1998.; Dijk 2006.; Bernáth 1994.; Andor 1985.; Andor 2009.

¹² A folyóiratnak 1907 januárja és 1913 decembere között összesen 84 száma jelent meg.

¹³ Ez a 28 lapszamban fellelhető összes írás egyharmadát teszi ki. Az ez alapján készült táblázatokért lásd: 1. sz. melléklet: Összesítő táblázatok. 37.

¹⁴ Ehhez Bernáth László műfajelméleti áttekintését hívtam segítségül. (Bernáth 1995. 35-107.)

¹⁵ Természetesen sokkal több olvasó figyelmét felkelti egy női munkavállalásról tudósító vezércikk vagy publicisztika, mint egy jegyzet vagy címes hír.

¹⁶ NT 1908. II./ 5. 84.; NT 1910. IV./ 10. 167.: ezekből a cikkekből megtudjuk, hogy a londoni leánygimnáziumok tanfelügyelőjévé elsőként választottak meg nőt, továbbá hogy Angliában a javítóintézetek országos felügyelője is egy asszony lett. NT 1907. I./2. 27.; NT 1911. V./ 2. 20.: ezen írások pedig arról számolnak be, hogy a női orvosok és tanárok bére jelentős mértékben elmarad a férfiakétól Oroszországban.

Első fejezet: *A Nő és a Társadalom*

1.1. A korszak főbb jellemzői

A következő fejezetben azokat a változásokat tekintem át, melyek a nők megítélésében, illetve az írott sajtó mindennapokban betöltött szerepében az első világháború előtt végbementek.

Az 1900-es évek eleje a „gyengébb nem” öntudatra ébredésének fontos időszaka volt. Ahogy Bédy-Schwimmer Róza fogalmaz, a „*férfinyomorította*” nő ekkor „*fejlődött túl mesterséges gyermektegsége korán*”, s kezdett független, autonóm lényvé válni.¹⁷ Ahhoz azonban, hogy a feleségek és anyák a konyha, illetve a gyermekszoba falait átlépve a társadalom teljes jogú tagjaivá válhassanak, nélkülözhetetlennek bizonyult, hogy munkavállalásukkal férjüktől anyagilag függetlenedve önálló egzisztenciát teremtsenek maguknak.¹⁸ Munkába állásuk előfeltétele a nőoktatás intézményi kereteinek kiszélesítése volt, amely a 20. század első évtizedében már nemcsak a fejlett nyugati országokban, hanem hazánkban is majdnem teljesen befejeződött.¹⁹

A közvélemény jelentős része azonban egészen a világháborús évekig alkalmatlannak tartotta az asszonyokat arra, hogy komolyabb koncentrációt és folyamatos odafigyelést igénylő munkát végezzenek. 1914 után a nőknek mégis sikerült bizonyítaniuk, hogy saját lábukra állva ők is képesek olyan hivatásokat ellátni, melyeket korábban kizárólag férfitársaik tölthettek be. Nagyarányú megjelenésük a munkaerőpiacon hosszabb távon pedig oda vezetett, hogy a háború 1918-as lezárását követően Európa legtöbb országban – így Magyarországon is – szavazati jogosultságot szereztek.²⁰

A századforduló időszakát tekinthetjük hazánkban a tömegkultúra előretörésének, illetve az írott sajtó virágkorának.²¹ Ez szoros összefüggésben áll a közép- és nagypolgárság megjelenésével, hiszen ők alkották a folyóiratok potenciális olvasóközönségét.²² Az 1910-es évek elején már kétezer folyóiratot és újságot adtak ki, melyeknek háromnegyede magyar

¹⁷ A Feministák Egyesülete elnökének beköszönő cikke *A Nő és a Társadalom* utódlapjában, *A Nő* című folyóirat mutatószámában. (A Nő. 1914. I./ 1. 2-3.)

¹⁸ Erre mutat rá Bédy-Schwimmer Róza is a nőképzeletről 1902-ben német nyelven írt művében. (Schwimmer 1902. 191-199).

¹⁹ Schwarz 2004. 941-962. Köszönhetően Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1895 decemberében kelt rendeletének, a leányok hazánkban is lehetőséget kaptak arra, hogy a felsőoktatási intézmények orvosi és bölcsészeti, továbbá gyógyszerészeti fakultásain egyetemi diplomát szerezzenek. (Pajkossy 2006. 726-729.)

²⁰ Ezek alapján látható, hogy a nőemancipáció egyes aspektusai nem szemlélhetők különálló egységekként, hanem észre kell vennünk az egyes területek között húzódó kapcsolatokat, kölcsönhatásokat. (Kéri 2008. 124.)

²¹ Kósa 2006. 467.

²² Kókay – Buzinkay – Murányi 2001. 182-198.

nyelven íródott.²³ Katus László a „*média forradalmának*” nevezi ezt az időszakot, mivel nem csak a kiadványok száma, hanem az egyes periodikák példányszáma is emelkedett, a sajtó pedig a mindennapi élet elsődleges információforrásává vált.²⁴

A politikai napilapok, a bulvár- és élclapok, valamint a képes családi magazinok mellett az 1870-es évektől német mintára jelentették meg hazánkban az első nőknek szóló folyóiratokat.²⁵ Ezek bár színvonalasak voltak, s a háztartásvezetéstől az irodalmi rovatig gazdag témakínálattal rendelkeztek, a legtöbbjük mégsem bizonyult hosszú életűnek.

A nők – s közülük is elsősorban a közép- és felsőbb osztályokhoz tartozó hölgyek – csak a századforduló után alkottak jelentősebb olvasóközönséget. Újságolvasási szokásaik átalakulása a nyugati nőmozgalom eszméinek hazai térnyerésére vezethető vissza. Az 1900-as évek elejétől ugyanis több nőegylet indított útjára olyan periodikákat, melyekben saját nemükről szóló írásokat közöltek. A lapkiadás területén elért egyik első sikeres kezdeményezés az 1904-ben megalakult Feministák Egyesületéé volt, amely 1907 és 1913 között adta ki hivatalos folyóiratát, *A Nő és a Társadalmat*.

1.2. A Nő és a Társadalom

Női lap elnevezéssel azon időszakai sajtótermékeket illetjük, „*amelyek a nők különleges társadalmi, gazdasági és alaki helyzetéből folyó szükségleteit és igényeit kívánják kielégíteni*”.²⁶

A nyugati nőmozgalmak már a 19. század közepén felismerték, hogy eszméik hatékonyabb terjesztéséhez periodikák megjelentetésére van szükség.²⁷ Hazánkban ez az igény először az 1900-as évek elején, Bedy-Schwimmer Róza és Glücklich Vilma gondolatai közt fogalmazódott meg. Vezetésük alatt szerveződött 1904-ben a Feministák Egyesülete (FE), mely – a Nőtisztviselők Országos Egyesületének (NOE) tagságából kiválva – céljául tűzte ki, hogy a nők jogait mind gazdasági, mind pedig politikai és társadalmi téren képviselni fogja.²⁸ 1906-ban, Glücklich Vilma szerkesztésében már kiadták első lapjukat, a Feministák Egyesületének *Értesítőjét*, mely *A Nő és a Társadalom* előzményeként fogható fel.²⁹

²³ A magyarországi sajtóélet kizárólagos központja továbbra is Budapest maradt. (Gergely 2005. 480.)

²⁴ Katus 2010. 512.

²⁵ Ezek közé tartozik a *Magyar Bazár*, *Budapesti Bazár*, továbbá a párizsi *Revue de la Mode* mintájára kiadott *Divatcsarnok*. (Kosáry 1985.)

²⁶ Nagydiósiné 1957. 193.

²⁷ Martin – Copeland 2002. 142.

²⁸ Amikor a NOE 1918 után feloszlott, tagjainak jelentős részét a FE fogadta magába, mely egészen 1942-ig működött. (Burucs 1993. 15-19.)

²⁹ Haan – Daskalova – Loutfi 2006. 163.

A Nő és a Társadalom újságírói a választójog kiterjesztése mellett elszántan küzdöttek az asszonyok – férfiakkal egyenlő feltételek mellett megvalósuló – munkavállalásáért, valamint az anya- és gyermekvédelem intézményes kereteinek kiterjesztéséért és javításáért. Gyakran emeltek szót az asszonyok testi kizsákmányolása, a prostitúció és a leánykereskedelem ellen, továbbá szorgalmazták a nők tanulási szabadságának tényleges megteremtését, és a koedukáció bevezetését.

Mivel a korszak nőmozgalmai egyszerre szolgáltak hazai és nemzetközi célokat, *A Nő és a Társadalom* a magyar asszonyok helyzete mellett rendszeresen beszámol a külföldi nők élet- és munkakörülményeiről is. A színvonalas vezércikkek és publicisztikák mellett a folyóiratban több állandó rovattal találkozunk: csípős hangvétellű glosszákkal, irodalmi melléklettel, valamint hazai és külföldi szemlélő rovatokkal. Rendszeresen közölnek álláshirdetéseket, illetve felhívásokat, továbbá a két egyesület aktuális hónapra vonatkozó munkatervét, és az általuk meghirdetett programokat. Többször külföldi szerzők tollából származó folytatásos cikksorozatot is publikálnak.³⁰

A szerkesztőbizottság hét éven át sikertelen erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a havilapként induló periodikát kéthetente, vagy akár hetente adhassák ki. A bevételkiesések – elsősorban a be nem fizetett tagdíjak – alkalmanként ahhoz vezettek, hogy a lap csak késve jelenhetett meg.³¹ *A Nő és a Társadalom* utoljára 1913 novemberében jutott el olvasótáborához, bejelentve, hogy a Feministák Egyesületének égisze alatt a következő év januárjától egy új lap, *A Nő* számol majd be a mozgalom legfontosabb eredményeiről.

1.2.1. A nők kereseti tevékenységének megjelenése a folyóiratban

A politikai jogokért folytatott harc mellett mennyire kaphatott hangsúlyos szerepet a női munka témája *A Nő és a Társadalom* hasábjain? A „gyengébb nem” munkavállalásának tárgyalását minden bizonnyal a lap szerkesztői is fontosnak tartották, hiszen a kiválasztott számokban összesen 241 cikket találtam a kérdéskörrel kapcsolatban.³² Ez a 28 vizsgált lapszámban fellelhető összes írásnak – hozzávetőlegesen 840 darab – egyharmadát teszi ki.³³

³⁰ Erre lásd például: Ferenczi Imre. Az otthonmunka. (NT 1907. I./ 5. 80-81.; NT 1907. I./ 6. 104-105.; NT 1907. I./ 7. 118-119.)

³¹ Elsőként 1909 januárjában volt erre példa. (NT 1909. I./ 1. 1.)

³² Az elemzett cikkekért lásd: 1. sz. melléklet: Összesítő táblázatok. 37. A folyóiratcikkek szám szerinti összesítéséért lásd: 2.1. sz. melléklet: A folyóiratcikkek szám szerinti összesítése. 62.

³³ Az egyes példányokban - külön kezelve a 'Glosszák', a 'Szemle' és a 'Különfélék' rovatokban megjelent írásokat – átlagosan 30 cikk van. Mivel a folyóirat számainak hosszúsága a hét év során nem változott, s az állandó rovatok is végig megmaradtak, egyszerűen kikövetkeztethető, hogy a 28 vizsgált példányban összesen körülbelül 840 cikk található. A női munkához köthető cikkek ennek 28, 69%-át teszik ki.

1913 kivételével a folyóirat minden évfolyamában 30-nál több írás tudósít a dolgozó nők helyzetéről. Az asszonyok kereső tevékenységével 1908-ban foglalkozik a legtöbb, mindösszesen 49 cikk, 1913-ban pedig a legkevesebb, csupán 12 írás. Ha az újságcikkek számát az egyes példányokra lebontva vizsgáljuk, akkor a következőt figyelhetjük meg: 1909 áprilisában számol be a legtöbb írás – 15 – a nőmunkásokról, míg 1913 májusában és júniusában csupán egy-egy rövid cikk érinti ezt a témát.

Már vizsgálódásom kezdetén megfogalmazódott bennem a gondolat, mely szerint a női munkával kapcsolatos írások megoszlása a lapban nem a pusztán véletlennek tudható be. Megpróbáltam tehát magyarázatot találni az adatsorok ingadozására. Nagyné Szegvári Katalin és Kereszty Orsolya szerint a Feministák Egyesülete „választójogi harcba való egyre mélyebb bekapcsolódása miatt” már az 1904-es évtől kezdve kevesebb figyelmet fordított a nők munkafeltételeinek javítására.³⁴ Ez *A Nő és a Társadalom* tematikus összetételében azonban csak 1910-től érzékelhető: ekkortól csökkentek – 1912-ig csak kis mértékben – ugyanis a női munkával kapcsolatos cikkek az egyes lapszámokban.³⁵ Ennek gyökere viszont csak részben vezethető vissza a nők politikai jogokért folytatott harcának intenzívvé válására. A szavazati jog problémája mellett ugyanis ettől az időszaktól egyre több cikk foglalkozott a lehetséges háborúval, illetve felhívta a figyelmet a pacifizmus eszméjének fontosságára.³⁶

Mégsem tekinthetünk e hangsúlyeltolódásra úgy, mintha a mozgalom elfordult volna a nőmunkások érdekvédelmétől. Arra, hogy a téma továbbra is fontos maradt, a lap egyik 1911-es száma a legjobb bizonyíték, melyet a szerkesztőbizottság teljes egészében „a munkásnők kérdésnek szánt”.³⁷ Mindemellett a Feministák Egyesülete működése során végig nagy hangsúlyt fektetett a dolgozó, illetve álláskereső nők gyakorlati támogatására is. Az egyesület fiókszervezeteit, a 'Pályaválasztási Tanácsadót', illetve a 'Gyakorlati Tanácsadót' – mely afféle modern munkaközvetítő irodaként működött – bárki felkereshette.³⁸ A munkahelyüket veszített asszonyokat az egyesületekben tovább képezték, s kvalifikációjukhoz mérten

³⁴ Nagyné 1969. 143.; Kereszty 2011. 214.

³⁵ A szerkesztőbizottság a következő felhívást közli a lap egyik számában: „A parlamentáris reform aktualitása fokozottabb agitációra serkent bennünket. A nők választójogának minden barátja kell, hogy sorompóba álljon most.” (NT 1909. III./ 10. 164.)

³⁶ Vö.: Tájékoztató a Feministák Egyesületének céljairól és munkatervéről. (Feministák Egyesületének céljai 1905. 2-14.)

³⁷ A lap e példányában hét hosszabb hangvételű cikk foglalkozik a dolgozó nők védelmével: a vezércikk mellett többek között egy publicisztika, két glossza és egy tudósítás is. (NT 1911. V./ 3. 39.) (A lapszámmal kapcsolatban részletesebb adatokért lásd: 1.5.2. sz. melléklet: Összesítő táblázat 18. 54. A Nő és a Társadalom. (1911. március.) V. évf. 3. sz.)

³⁸ A 'Gyakorlati Tanácsadót' az egyesület „mindenkire nézve ingyen hozzáférhetővé tette, aki útbaigazításra szorul, s ezért szóval vagy írásban hozzánk fordul”. (Feministák Egyesületének céljai 1905. 8.) A tanácsadó által alkalmazott szakértőket a gazdasági és pályaválasztási gondokkal küzdő asszonyok minden kedden és pénteken 18 és 20 óra között kereshették fel Budapesten, a Mária Valéria utca 12-ben. (NT 1908. II./ 6. 108.) A fiókszervezet egyik szakértője Dirnfeld Janka egyesületi tag volt. (NT 1907. I./ 9. 157.)

igyekeztek számukra tisztességes munkahelyet találni.³⁹ Ebből is látható, hogy noha a nők munkahelyi körülményeiről beszámoló cikkek kis mértékben csökkentek a lapban, a kérdés – más szempontból – továbbra is fontos maradt.

1.2.2. Kik írták a női munkáról szóló cikkeket?

Dolgozatom következő fejezetében az elemzett újságcikkek szerzőit mutatom be. A kutatás során nemükön és nemzetiségükön kívül elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy mivel járultak hozzá a hazai, illetve a külföldi nőmozgalmak eredményeihez.

Sokan hihetik azt, hogy *A Nő és a Társadalom* az idejüket elütni nem tudó arisztokrata feleségek és a női egyenjogúságért mindenre elszánt asszonyok fóruma volt, melynek hasábjain hangot adhattak világjobbító ötleteiknek. Ez azonban igen távol áll a valóságtól. Egyrészt a lapban publikáló szerzők művelt, értelmiségi, középosztálybeli családokban nevelkedtek, másrészt pedig igen sok férfi cikkeit is olvashatjuk a periodikában.⁴⁰ Esetükben általános tendencia, hogy jogász, orvos, illetve közgazdász diplomával rendelkeztek, szakterületükön kiemelkedve pedig többen oktattak közülük magyar és külföldi egyetemeken is. Mai gondolkodással szokatlanul tűnhet az is, hogy a folyóiratban írásokat közlő nők jelentős része egyesületi tevékenysége mellett feleség és anya is volt.

Az induló periodika főszerkesztőjeként Bédy-Schwimmer Róza feladata volt, hogy olyan publicistákat és értelmiségieket keressen, akiknek írásait *A Nő és a Társadalom* közölni fogja.⁴¹ Mivel a hazai nőmozgalom tagjai mellett számos külföldi feministaival is szoros kapcsolatot ápolt, igen sok szerző közül válogathatott.⁴² A szerkesztőség címére egyébként az olvasók is küldhettek kéziratokat vagy leveleket. Ezeket is közölték, amennyiben szerzőik cikküket nevükkel ellátták, s betartották a lap által támasztott formai követelményeket. A beküldött írásokra vonatkozóan a szerkesztő kérése a következő volt: „*Kötötten és világosan*

³⁹ Az egyesület rendszeresen közöl statisztikákat az elhelyezett nők számáról a lapban. Erre lásd például: NT 1908. II./ 5. 91-92.; NT 1909. III./ 1. 14.; NT 1911. V./ 6. 102.

⁴⁰ A magyar származású írók közül sokan – közöttük Bédy-Schwimmer Róza is – születtek zsidó családba. (Haan – Daskalova – Loutfi 2006. 484-489.)

⁴¹ Kettős célkitűzését a következőképpen fogalmazza meg: „... azt a felelősséget vállaltam, hogy lapunkat úgy a magyar nőmozgalom gyakorlati és ideális szellemében vezetem, mint azt, hogy legmagasabb irodalmi színvonalra helyezzem.” (Kereszty 2005. 186-194; Kereszty 2010. 215.)

⁴² Korán felismerte, hogy a nyugati országokból érkező pozitív impulzusok elengedhetetlenül fontosak a magyar nőmozgalom fejlődésének szempontjából. (Haan – Daskalova – Loutfi 2006. 484-489.)

kell a gondolatokat kifejezni, úgy, hogy azok is könnyen érthessék meg, akik nem élnek eszméink légkörében."⁴³

Az elemzett 241 újságcikk közül 190 esetben a szerkesztők nem tüntetik fel a szerző nevét. Ezen cikkek közé tartoznak a rövidebb terjedelmű címes- és cím nélküli hírek, valamint a glosszák. 51 hosszabb terjedelmű vezércikk, publicisztika és belső cikk esetén ismerjük a szerző nevét, azonban személyükkel kapcsolatos további részleteket a lap igen ritkán oszt meg az olvasókkal.⁴⁴ Ezek megismeréséhez tehát további kutatásra volt szükség. A periodikából kiderül még, hogy az ismert szerzők közül 15 fő férfi. Természetesen várható volt, hogy a női írók kerülnek túlsúlyba: 36 női publicista nevét ismerjük, akik a folyóirat általam vizsgált számaiban saját nemének munkavégzéséről értekeznek.⁴⁵ A cikkek szerzőinek nemzetiségi megoszlásánál azt látjuk, hogy az 51 főből 39 magyar származású, közülük 18-an hölgyek.⁴⁶ Legtöbbjük a Nőtisztviselők Országos Egyesületének, illetve a Feministák Egyesületének tagsága, illetve vezetői közül került ki.⁴⁷

Bédy-Schwimmer Róának, a Feministák Egyesülete elnökének és a lap főszerkesztőjének több cikkét is olvashatjuk a periodikában. Egyik írásában arra hívja fel a közvélemény figyelmét, hogy a munkásasszonyok *„kettős súly alatt nyögnek: a gazdasági járom mellett a nemi igát is cipelik.”* Az elnyomottakat pedig lelkesítően arra biztatja, hogy *„ébredjenek tudatára annak, hogy a jogok megszerzésénél”* rájuk is gondolni kell.⁴⁸ Glücklich Vilma, az egyesület ügyvezető elnöke, noha csupán egy cikket írt az általam áttekintett lapszámokba – melyben a tanítónők lakbérpótlékának elvonását sérelmezi –, rengeteget tett a nők nyugdíjbiztosításának rendezése érdekében.⁴⁹

A két egyesület vezetőségének többi tagjától is találunk írásokat a periodikában: Dirnfeld Janka – a 'Gyakorlati Tanácsadó' vezetője – például azokat a pályákat gyűjtötte össze, melyekhez a nők amellet, hogy *„kedvet és hajlamot éreznek, képességüket és erejüket túl nem haladják”*.⁵⁰ Grossmann Janka, a Nőtisztviselők Országos Egyesületének alelnöke,

⁴³ Például kizárólag a lap egyik felére volt szabad írni, s széles margót kellett hagyni a szükséges korrektúra miatt. (NT 1907. I./ 3. 44.)

⁴⁴ Csupán a települést szokás feltüntetni, ahonnan a szerző elküldte írását.

⁴⁵ Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 3.1. sz. melléklet: Az újságírók neve: ismert, vagy ismeretlen? 64.

⁴⁶ Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 3.2. sz. melléklet: Az újságírók neve. 65.

⁴⁷ Gergely Janka négy, míg Wilhelim Szidónia és Szegvári Sándorné két-két cikket írt a nők munkavégzésével kapcsolatban a lapba. Gergely Janka emellet a NOE telente szervezett estjein is több előadást tartott, 1910-ben pedig egy vitaértekezleten vett részt, melynek témája a feminizmus és a szocializmus közötti kapcsolat volt. (NT 1910. IV./ 2. 30.)

⁴⁸ NT 1907. I./ 5. 76.

⁴⁹ Az említett cikkért lásd: NT 1912. VI./ 5. 77-78.

⁵⁰ Ezen nőies munkakörök a következők: óvónő, elemi- és polgári iskolai tanítónő, középiskolai tanár, zenetanárnő, tornatanárnő, valamint iparművész. (NT 1908. II./ 6. 109-110.)

Gergely Janka, a „*feminista mozgalom krónikása*”, valamint Szegvári Sándorné a magyar és osztrák nőtisztviselők helyzetéről, illetve védelméről értekeznek többször a folyóiratban.⁵¹ Szenczy Margit, a Nőtisztviselők ellenőre cikkében a következőről panaszkodik:⁵² „*Még mindig nem tudtunk a becsületes munkás öntudatára ébredni. Amíg az egész világon, hova a kultúra csak eljutott, jogaik kivívására szervezett tömegekké csoportosulnak a nők, addig Magyarország dolgozó társadalmának igen jelentős része mindezidáig nem ismerte fel a szervezkedés szükségességét.*”⁵³

Az egyesületi tagok rendszeresen nyilvánítottak véleményt a nők értelmiségi, ipari- és mezőgazdasági munkájával kapcsolatban. Dr. Steinberger Sarolta – az első női orvos, aki diplomáját Magyarországon szerezte – újságírói tevékenysége mellett az egyesületek által tartott előadás-sorozatok alkalmával több ízben beszélt „*csakis nőknek testük ápolásáról*”.⁵⁴ Steiner Riza a Feministák Egyesületének választmányi ülésén mondott „*tartalmas felvételi beszédet*” az új tagok tiszteletére, ezen kívül több egyesületi felolvasóesten is részt vett.⁵⁵ Rózsavölgyiné Fried Margit a boldogság fogalmáról tartott előadást egy ízben, míg Gémessy Aranka a Feministák Egyesületének 'Politikai Bizottságán' belül tevékenykedett.⁵⁶

A két egyesület tagságának a hazai közélet befolyásos férfi tagjait is sikerült megnyerniük ügyük támogatására. Ferenczy Imre mellett – aki a Közgazdasági Szemlében is számos cikket jelentetett meg a hazai gazdaságról, illetve a munkásság helyzetéről – Magyar Kázmér és Freund Gyula is tollat ragadott a nők munkajogainak védelmére.⁵⁷ Márkus Dezső cikkeket írt a női választójogról, melyeket nem csak *A Nő és a Társadalomban*, hanem *Az Újság* című folyóiratban is megjelentetett.⁵⁸ Bírói tevékenysége mellett „*a Feministák Gyakorlati Tanácsadójában és gyermekvédelmi ülésein élénk részt vett, s az Országos anya- és csecsemővédő egyesület jogi bizottságának elnöke volt.*”⁵⁹ Dirner Gusztáv, a Feministák

⁵¹ NT 1907. I./ 3. 87.; Pető – Szapor 2002.; Szegvári Sándorné a FE jegyzője, továbbá 'Politikai Bizottság' titkára volt. A politikai propaganda-költségek fedezéséhez anyagi támogatásával is hozzájárult. (NT 1911. V./ 10. 170.; NT 1912. VI./ 10. 188.)

⁵² A NOE ellenőri posztját 1907-től egészen 1911-ig bekövetkezett haláláig töltötte be. (NT 1907. I./ 5. 87; NT 1911. II./ 2. 51.)

⁵³ NT 1908. II./ 2. 5-6.

⁵⁴ NT 1908. I./ 1. 15. Steinberger Sarolta Budapesten folytatott egyetemi tanulmányai után a Tauffer-klinikán kezdte orvosi pályáját, majd az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) osztályvezető főorvosaként tevékenykedett. Elsősorban a nőgyógyászat érdekelte. (Honti 2000. 1.; Vasárnapi Újság. 1900. XLVII./ 46. 766-777.)

⁵⁵ NT 1909. III./ 1. 13.; NT 1908. II./ 5. 13.

⁵⁶ NT 1911. V./ 3. 51. Gémessy Aranka neve többek között egy Trencsénen rendezett politikai propaganda-előadás szervezésénél tűnik fel a lapban. (NT 1909. III./ 3. 141.)

⁵⁷ Magyar Kázmér Gödöllőn alapított gazdasszony-képző iskolát, Freund Gyula pedig Temesváron üzemeltetett nyomdát 1883 és 1909 között. (Wallshausen 2005. 1.; A kézisajtó kora OSZK)

⁵⁸ Ezeken kívül két önálló tanulmánya is megjelent a Franklin-Társulat gondozásában 1912-ben, melyeknek címe: *A választójog*, illetve *A nők választójoga*.

⁵⁹ NT 1913. VII./ 1. 7.

Egyesületének társelnöke a folyóirat egyik számában alapvetőnek tartja „*fölvívni a magyar nők figyelmét azokra a szomorú viszonyokra, melyek a hazai bábaugyre vonatkoznak.*” Véleménye szerint ugyanis kizárólag a művelt, jól képzett asszonyoknak szabadna bábaként dolgozniuk.⁶⁰

Az általam vizsgált lapszámokban a szerkesztők összesen 12 cikket közölnek külföldi újságíróktól, értelmiségiektől, illetve művészekről.⁶¹ A legtöbben – összesen öt fő – Németországból, Berlinből tudósítanak Bédy-Schwimmer Róza lapjának.⁶² Egyikük, Lili Baitz-Meran, a 20. század elején Európa-szerte híressé váló Baitz-babák készítője azon okokat gyűjti össze cikkében, melyek miatt kevés nő léphet iparművészi pályára.⁶³ A női ügyvédekről értekező Adelheid von Welczek-re a Deutsche Verein für Frauenstimmrecht alapító tagjai között bukkantam, míg a női munka létjogosultságát boncolgató Dr. Hans Dorn nevét a müncheni egyetem oktatóinak névsorában találtam meg.⁶⁴

A dán és a finn származású cikkírókról kevés az információm. A Koppenhágából cikket küldő Louise Nergraad az asszonyok éjjeli munkájának eltiltásáért küzdött, D. H. Helsingfors pedig írásában a finnországi nőtisztviselők irigylésre méltó helyzetét méltatja.⁶⁵ Az osztrák nemzetiségű Ilka Gollmann, a francia Avril St. Croix, a zürichi M. T. Schaffner, valamint a moszkvai Zenéidé Mirovitch személyére vonatkozóan további kutatásokra lesz szükség.

1.2.3. Kik tartoztak a lap olvasótáborához?

Amint korábban már említettem, gazdasági, társadalmi és családi életben betöltött alárendelt szerepe miatt a „gyengébb nem” hosszú ideig nehezen juthatott az írott kultúra termékeihez.⁶⁶ A probléma megoldása hazánkban is a nőnevelés intézményi kereteinek kiterjesztésére vezethető vissza, mely az analfabéták arányát jelentősen visszaszorítva lehetővé tette, hogy a nők is olvasókká váljanak. Ennek, és a tömegsajtó létrejöttének köszönhetően az 1900-as évek

⁶⁰ Dirner szerint a csecsemőhalandóság a képzetlen bábák miatt magas hazánkban. (NT 1908. II./ 5. 80-81.)

⁶¹ Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 3.3. sz. melléklet: Az újságírók nemzetisége. 66.; illetve 3.4. sz. melléklet: Külföldi tudósítók. 67.

⁶² Négyen közülük hölgyek voltak.

⁶³ Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy képzésük nem volt megfelelő, hiszen a női ipartanoncokat szinte sehol sem alkalmazzák inasként. (NT 1908. II./ 5. 76-77.; Motter 2011. 1.) Nyolcvan évvel később Linda Nochlin amerikai művészettörténész is arra a kérdésre próbál választ találni, hogy miért nem találkozunk igazán elismert és körülrajongott női képzőművészekkel. (Nochlin 1988. 147-158.)

⁶⁴ Boukrif 2006. 115.; Personenstand der Ludwig-Maximilians Universität München 1925. 8.)

⁶⁵ NT 1911. III./3. 45-47.; NT 1912. VI./ 1. 6-7.

⁶⁶ Tinkler 1995. 131-132.

elején újtukra induló női lapok már sokkal életképesebbnek bizonyultak 20-30 évvel korábban megjelent „társaiknál”.

A cikkeket olvasva egyre többször gondolkoztam el azon, hogy kik is lehettek pontosan azok, akik hónapról hónapra nyomon követték a feministák híreit? Sikerülhetett a lapnak egyszerre megszólítani az előkelő hölgyeket és a kétékezi munkásasszonyokat? Véleményem szerint aligha. A folyóirat már megjelenésének első évében olyan vádakkal szembesül, melyek szerint „*a feministák mozgalma csak a polgári nők jogaiért folyik.*”⁶⁷ S bár tényleg számos cikket közölnek a gyárakban, vagy a földeken robotoló asszonyokról, mégsem hiszem, hogy ezek a nők a periodika olvasói lettek volna. Nyomorúságos anyagi körülményeik bizonyosan nem tették lehetővé számukra, hogy egy nőmozgalmi lapra fizessenek elő.⁶⁸

Kéri Katalin és Kereszty Orsolya véleménye szerint a lapot elsősorban a felsőbb- és középosztályokhoz tartozó hölgyek olvashatták.⁶⁹ Úgy gondolom, hogy a folyóiratra elsősorban azok az előkelő és polgári származású hölgyek fizettek elő, akik Budapesten éltek, illetve a Nőtisztviselők Országos Egyesületének vagy a Feministák Egyesületének tagjai voltak. Ezt az is bizonyítja, hogy a két egyesület minden lapszámban tekintélyes helyet hagy saját hivatalos közleményeinek, amelyek kizárólag a tagtársakat érintik.⁷⁰

Kereszty Orsolya rámutat arra is, hogy a periodika kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett a vidéki városokban. Ezt azonban nem sikerült a szerkesztőbizottságnak megfelelően kihasználnia. Egyrészt a két egyesület fiókszervezetei csak néhány nagyobb városban, Pécsen, Aradon, Temesváron, Szombathelyen, Szegeden és Nagyváradon alakultak meg.⁷¹ Másrészt még a kereső tevékenységet folytató asszonyok jelentős része sem ismerte fel a feministák munkájának jelentőségét, tehát az általuk megjelentetett lapokat sem olvasták.⁷²

⁶⁷ NT 1907. I./ 5. 76.

⁶⁸ A lap előfizetési díját a NOE, illetve a FE éves tagsági díja foglalta magába. A fizetendő összeg a NOE-nél 1907-ben és 1913-ban is minimálisan 6 korona volt, míg a FE esetében az 1907-es 6 koronáról 1913-ig 10 koronára emelkedett. (NT 1907. I./ 3. 45-46.; NT 1913. VII./ 11. 195-196.) Vö.: Egy könyvelőnő, illetve egy női orvos 1908-ban körülbelül havi 100-140 koronát keresett. (NT. 1908. II./ 1. 11.; 1908. II./ 5. 88.) Kéri Katalintól tudjuk, hogy a mezőgazdasági munkásnők havi keresete csupán 40 korona volt, de ezért mindenfajta munkát el kellett végezni. A mosásból-vasalásból élő asszonyok havi bére sem volt sokkal magasabb ennél, mindössze 40-55 korona között mozgott. (Kéri 2008. 141.)

⁶⁹ Kéri 2008. 22.; Kereszty 2011. 82.

⁷⁰ Lásd például: 'A Feministák Egyesületének hivatalos közleményei', 'A Nőtisztviselők Országos Egyesületének hivatalos értesítései' és a 'Nőtisztviselők Országos Egyesületének hivatalos jelentése a IX-ik rendes közgyűlésen' című állandó rovatokat. Az ilyen típusú hírek egy lapszám terjedelmének pontosan a felét foglalták el. (NT 1907. I./ 5. 86-95.)

⁷¹ NT 1907. I./ 11. 190.; NT 1908. II./ 12. 204-205.

⁷² *A Nő és Társadalom* utódlapjában, *A Nő* című magazinban bukkantam egy olvasói levélre, mely szintén ezt bizonyítja: „Hiszen kérem, tudom én, hogy az egy korona tagdíj, amit havonta szednek, nem tesz tönkre, de mi hasznom van belőle, ha belépek? Nekem van állásom, nem okvetlenül szükséges, hogy tagja legyek az egyesületnek”. (A Nő. 1914. I./ 12. 251.)

Bédy-Schwimmer Rózának valószínűleg igaza volt abban, hogy még az értelmiségi „úgynevezett nagyobb műveltségű” olvasóközönségük sem volt képes önálló véleményalkotásra, s „*temperamentumánál fogva*” nem is kívánt „*mélyebben gondolkodni*” a nők jogait érintő kérdésekben.⁷³

A szerkesztők is tisztában voltak azzal, hogy *A Nő és a Társadalom* előfizetőinek száma rendkívül alacsony. A kiadóhivatal előzetes tervei szerint a folyóirat heti rendszerességgel jelent volna meg, amire azonban anyagi bázis hiányában nem kerülhetett sor.⁷⁴ A szerkesztőbizottság mégis mindent megtett a cél elérése érdekében. Munkájukban az olvasók segítségére is számítottak: az általam vizsgált számokban is többször kéri őket új előfizetők, egyesületi tagok toborzására, vagy arra, hogy az általuk látogatott kávéházakban, klubokban és olvasóköri körökben rendeltessék meg kedvelt magazinjukat.⁷⁵ A lap szerkesztői 1910 júniusában arra biztatják előfizetőiket, hogy nyaralásuk alatt minél több nőtársukkal ismertessék meg *A Nő és a Társadalmat*.⁷⁶ Ez sem hozott azonban annyi új olvasót, hogy a bevételek fedezzék a lap havi kettő- vagy többszöri kiadását.

Az előfizetők számának növelése *A Nő és a Társadalom* utódlapjának, *A Nő* című feminista folyóiratnak már sikerült. Ezt 1914 januárjától kétheti rendszerességgel jelentették meg. A kiadó élt az egyik 1867-es törvényben biztosított lehetőséggel is, mely szerint engedélyezték a folyóiratok utcán való terjesztését.⁷⁷ A rikkancsok tevékenységének köszönhetően a lap nemcsak sokkal több ember kezébe jutott el, hanem a Feministák Egyesületének tevékenységét is szélesebb körökben megismertették.

⁷³ Kereszty 2010. 215.

⁷⁴ Kereszty 2011. 91.

⁷⁵ Például: NT 1909. I./ 1. 13. A lap egyik 1910-es száma a következőre buzdította olvasóit: „*Minden olvasó legalább egy előfizetőt szerezzen!*” (NT 1910. IV./ 6. 89.) Az új előfizetők toborzása az 1910-es évtől egyre hangsúlyosabb szerepet kapott. (Lásd például: NT 1910. IV./ 3.; 1910. IV./ 6. 112.; 120.)

⁷⁶ A folyóiratban közölt hirdetések közül befolyt jövedelem is a kiadóvállalatot gazdagította. A szerkesztőség mégsem tett közzé minden beérkezett hirdetést: „*Szigorú elvünk, hogy visszautasítsunk minden olyan hirdetést, amelynek tárgya ellenkezik a lap szellemi részét irányító elvvel. Az anyagi érdek nem kényszeríthet minket következtetlenségre!*” (NT 1907. I./ 2. 32.)

⁷⁷ Buzinkay 1993. 36.

Második fejezet: A cikkek műfaja

A sajtóban megjelenő írásokat a laikus olvasó újságcikkeknek nevezi. A szakmabeliek viszont igyekeznek ezeket az írásokat céljuk, témájuk, folyóiratban elfoglalt helyük, valamint a szövegükben megfigyelhető kommunikációs üzenetek és nyelvészeti elemek alapján típusokba rendezni.⁷⁸ Magnus Ljung és Douglas Biber szerint az egyes írások újságírói műfajokba való besorolása rendkívül nehéz és körülményes, Bernáth László műfajismereti munkájára támaszkodva én mégis kísérletet teszek rá.⁷⁹ Ez mindenképp szükséges ahhoz, hogy a korábban megfogalmazott kérdéseimre választ kapjak. Csak így derülhet ki például, hogy a lap szerkesztői *A Nő és a Társadalom* információközlő-tájékoztató jellegére, vagy pedig véleménynyilvánító szerepére helyezték-e a hangsúlyt? Szintén elengedhetetlen a műfaji tipizálás annak kiderítéséhez, hogy az egyes műfaji sajátosságokhoz a vizsgált lap esetében is hozzárendelhetők-e kötött tartalmi elemek, illetve, hogy felfedezhető-e közvetlen összefüggés a cikkek hosszúsága és a bennük közölt információ értéke között?⁸⁰

Az újságcikkeket – még a forrásgyűjtés során – 13 műfaji kategóriába soroltam.⁸¹ A terjedelmi korlátok miatt azonban nincs lehetőségem az egyes cikktípusok műfaji sajátosságait külön-külön áttekinteni, így három csoportba osztva tárgyalom őket.⁸² Elsőként a tájékoztató-információközlő, majd a véleménynyilvánító műfajcsaládot elemzem, melyek után a lapban megjelenő kiegészítő műfajokra térek ki.

2.1. A tájékoztató műfajcsalád megjelenése *A Nő és a Társadalomban*

Milyen típusú információkat közvetít a folyóirat a tájékoztató-információközlő műfajcsalád egyes elemeinek felhasználásával? Maradéktalanul objektívnak tekinthető minden hírközlő műfaj a lapban?

⁷⁸ H. Varga 2007. 40-47.; Biber 1988. 206.

⁷⁹ A kategorizálás nehézségét elsősorban az okozza, hogy a műfajok között számos átfedés figyelhető meg. (Ljung 2000. 132.)

⁸⁰ A cikkek műfajához kapcsolódó kérdéseim megfogalmazásához – és téziseim felállításához – Allen Bell tanulmányai mellett a következő szerzők munkái nyújtottak segítséget: Herbert, John. *Practising Global Journalism. Exploring Reporting Issues Worldwide*. Oxford. Focal Press, 2001.; Schneider, Irmela – Bartz, Christina. *Formationen der Mediennutzung I. Medienereignisse*. Wetzlar. Majuskel Medienproduktion, 2007.; Watson, James. *Media Communication. An Introduction to the Theory and Process*. New York. Palgrave, 1998.

⁸¹ Ezek a kategóriák a következők: belső cikk, címes hír, glossza, hír, jegyzet, levél, novella, olvasói levél, publicisztika, riport, tudósítás, vezércikk, vitacikk. (Az ezekről készült táblázatokért és diagramokért lásd: 4.1. sz. melléklet: A cikkek műfaja. 68.)

⁸² Lényeges, hogy kilenc cikk több műfaji kategóriába is besorolható. Például: a lap egyik számában a 'Különfélék' rovat címes hírei között idézte egy felvidéki község tanítónőjének panaszos levelét (NT 1909. III./ 1. 11.)

A tájékoztató-információközlő műfajcsoport alapegysége a cím nélküli hír, de ebbe a kategóriába tartozik a címes hír és a tudósítás is.⁸³ A periodika vizsgált példányaiban összesen 163 hír, címes hír és tudósítás olvasható a női munkával kapcsolatban.⁸⁴ Ez azt jelenti, hogy a témakörhöz kötődő cikkek közel kétharmad része ebből a kategóriából kerül ki. A hírek és címes hírek nagyjából egyenlő számban jelennek meg – 76 címes hír és 79 mínuszos hír –, a tudósítások száma viszont sokkal alacsonyabb, mindössze nyolc. Az újságcikkek legtöbbször, összesen 47 a nők értelmiségi munkájával foglalkozik. Többségük tényszerű tájékoztatás arról, hogy valamely munkakör betöltésére – például szemészeti intézet vezetője, egyetemi tanár, élelmezési cég szakértője – végre asszonyokat is alkalmaznak.⁸⁵ 31 írás számol be a nőtisztviselők munkakörülményeiről, 18 pedig a hölgyek tudományos pályákon való megjelenéséről, illetve a nővédelemmel kapcsolatos problémákról.⁸⁶

Fontos leszögezнем, hogy a lapban – a tudósításon kívül – az objektív-információközlő rovatok élesen elkülöníthetők a véleménynyilvánító-szubjektív írásoktól.⁸⁷ A kétfajta hírtípussal ugyanis a lapszámok vége felé, a 'Szemle' és a 'Különfélék' című állandó rovatokban találkozunk.

Bédy-Schwimmer Róza visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy véleménye szerint még az iskolázott olvasók is képtelenek az önálló véleményalkotásra, így a lap az objektivitást csak a politikai hírek közlésénél követelte meg. Megjegyezte azonban, hogy nem nélkülözné „*a lap pártállása tendenciája szerinti tárgyalását az eseményeknek*”.⁸⁸

A mai modern értelemben vett hír ismérveinek a lapban olvasható cím nélküli hírek felelnek meg.⁸⁹ Ezek szinte kivétel nélkül azonos koncepció szerint épülnek fel: maximum két mondat hosszúságúak – azaz két-három sorosak –, s csupán a következő kérdésekre adnak

⁸³ Megkülönböztetünk címes és cím nélküli híreket. A cím nélküli híreket az újságírói szaknyelv gyakran mínuszos hírnek nevezi. Ez arra a tipográfiai jelre utal, ami az egyes híreket a régi folyóiratokban elválasztotta egymástól. (Szigethy 1994. 44.; Hollós 2004. 22-28.)

⁸⁴ Ez az összes női munkavégzéssel foglalkozó cikk 67,6 %-át teszi ki.

⁸⁵ A hírekben számos alkalommal a hölgyek neve is szerepel, a külföldieké sok esetben magyarosítva. (NT 1907. I./ 2. 27.; 1907. I./ 9. 154.; 1908. II./ 5. 84.)

⁸⁶ A többi az alábbi témákat érinti: 17 értekezik a nő művészeti tevékenységéről, 15 a munkásnők szervezkedéséről, tíz pedig az szolgáltató szektorban alkalmazott asszonyok körülményeiről. Nyolc cikk tudósít az ipari munkásnőkről, hét pedig a NOE és a FE állásközvetítő fiókszervezeteinek eredményeiről. Hat újságcikk számol be a nők mezőgazdasági munkájáról, öt pedig olyan munkakörökről, melyeknek nők által való betöltése a korszakban szenzációnak minősült. Csupán öt írás boncolgatja a dolgozó nők kizsákmányolásával kapcsolatos problémákat. (Ha ezeket a számokat összeadjuk, 187-et kapunk, mely 24-gyel több, mint a vizsgált példányokban található információközlő írások összege. Ennek oka, hogy 18 cikk kettő, míg három cikk három, illetve több téma-kategóriába is besorolható.)

⁸⁷ Tudósítások gyakorta ékelődnek a publicisztikák és a belső cikkek közé. (Lásd például: NT 1907. I./ 5. 81-83.: jelen írás részletesen tudósít a német munkásnők érdekei védelmére szervezett konferenciáról, résztvevőiről és határozatairól.)

⁸⁸ Kereszty 2011. 94.

⁸⁹ Ez már a 18. században az újságírás alapműfajává vált. (Bernáth 1994. 26.) Az angol nyelvben szemléletesen *hard news*-nak nevezik ezt a hírtípust. (Bell 1998. 64-105.)

választ: *milyen* esemény történt, *mikor*, *hol* és *milyen* szereplőkkel. A lap egyik vizsgált példányából kiemelt mínuszos hír is ezt mutatja:

*„Pístojában (Olaszország) nagy sikerrel adták elő Emília Gubítosi Nada Delwig című operáját.”*⁹⁰

Ahogy látható, a szerkesztő ténylegesen csupán a legfontosabb adatokra szorítkozik. Mi történt (bemutattak egy operát) és hol (egy olasz kisvárosban), illetve kinek a nevéhez kapcsolódik az esemény (Emília Gubítosi, a mű szerzője). A részletekkel kapcsolatban csupán annyit tudunk meg, hogy a mű a közönség körében óriási sikert aratott.⁹¹

A címes hírek – amint az alábbi példán is megfigyelhető – *A Nő és a Társadalomban* sem csupán annyiban különböznek a mínuszos hírektől, hogy címet kapnak. Tartalmuk és hírértékük kívánja meg, hogy önálló egységekként, a többi hírtől külön szedve közöljék őket:

***Női földrajztudósok.** Az angol geográfusok társasága a „Royal Geographical Society” a következő nőket választotta tagul: Mrs. Arnes Lyde (aki a felső Nílus vidékét utazta be), Miss Anette Meakin (Marocco és a Kelet ismert leírója), Miss Bessie Pullen-Bury (a Lyceum Club földrajzi osztályának elnöke), és Mrs. Fanny Bullock Workman (a kiváló Himalaya utazó).*⁹²

Hasonlóan a mínuszos hírhez, ez is kizárólag a tárgyra koncentrálnak, így meglehetősen szűkszavú. Nem szerepelnek benne felesleges részletek, például jelzős szerkezetek vagy hangulati elemek. *A Nő és a Társadalomban* fellelhető címes híreknek azonban felfedezhető egy olyan, meglehetősen gyakori sajátossága, amely a nyugati-európai sajtóból a 20. század elejére már kikopott: ez a hírhez kapcsolt – formailag el nem váló – kommentár.⁹³

„Az orosz nők szövetsége – mint a Journal de St. Pétersbourg jelenti — körlevelet intézett az összes pénzintézetekhez. Utalt arra az anomáliára, hogy a női hivatalnokok sem kiképzés, sem díjazás, sem nyugdíj-igények tekintetében nincsenek férfikollégáikkal egyenlő helyzetben és kérte ennek megszüntetését. Ezen a téren nálunk is orosz állapotok uralkodnak. A mi sok

⁹⁰ NT 1910. IV./ 10. 167

⁹¹ Érdekes, hogy a hírek jelentős része a *miért* kérdésre már nem ad választ. Ennek gyökere valószínűleg a hírtípus terjedelmének korlátaiban keresendő.

⁹² NT 1913. VII./ 5. 95.

⁹³ Bernáth 1994. 26.

nőtisztviselőt alkalmazó pénzintézetek nem törődnek azzal, hogy a férfi és női alkalmazottak egyenlő képzésének lehetősége még mindig nincsen meg.”⁹⁴

A tipográfiával is érzékeltetem, hogy a címes hír két, egymástól élesen elkülöníthető részre bomlik. Az első rész – vékonyan és kurzívval szedve – egy kizárólag tényeken alapuló, egyes szám harmadik személyben írt, objektív tényközlés az orosz nőtisztviselőkről. A hír második része azonban már szubjektívnek tekinthető. A szerkesztő ugyanis többes szám második személyt használva állítja párhuzamba a magyar hivatalnoknők kilátástalan helyzetét a siralmas orosz viszonyokkal.

A folyóiratban olvasható tudósítások elsősorban terjedelmükben különböznek a fent tárgyalt két típustól, hiszen mind a címes-, mind pedig a cím nélküli híreknél sokkal hosszabbak.⁹⁵ Legtöbbjük a dolgozó nők számára fontos eseményekről – például a nőtisztviselők ifj. Andrassy Gyula választójogi reformtervezete ellen tartott gyűléséről – szolgáltatnak igen pontos információkat, követve a rövid hírek szerkezeti felépítését. Csak a legalapvetőbb tényeket közlik, felesleges sallang nélkül. Azonban a tudósítások szerzője a tényfeltárás mellett – amint az alábbi példa illusztrálja – törekszik az esemény hangulatának megfestésére is:

„Élénk érdeklődés mellett tartották meg november 29-én a főváros tisztviselői és kereskedelmi alkalmazottai azt a nagygyűlést, amely a pluralitás és a nyílt szavazás ellen és a nők szavazati joga mellett foglalt állást. A tárgy előadója dr. Kreutzer Lipót volt, aki magas színvonalú előadásban mutatta ki a pluralitás veszedelemét még azok számára is, akik élvezetében jutnak. Melyen járó fejtegetéseit nagy érdeklődéssel hallgatták a jelenvoltak.”⁹⁶

2.2. Véleménynyilvánító műfajok a folyóiratban

2.2.1. Vezércikkek, belső cikkek és publicisztikák, glosszák

A vizsgált számokban 76 véleményközlő írás foglalkozik a nők kereseti tevékenységével.⁹⁷ Ez sokkal kevesebb a tájékoztató írásoknál, viszont a több oldalt felölelő

⁹⁴ NT 1907. I./ 2. 27.

⁹⁵ A lapban található még egy riport is, melynek műfaji sajátosságai a tudósításhoz hasonlóak, azzal a különbséggel, hogy itt megjelenik a dialógus is. (Cserhalmi 1994. 67-79.). A bécsi szabónők embertelen munkakörülményeit illusztráló riportért lásd: NT 1907. I./ 9. 150-151.

⁹⁶ Az gyűlés hangulatát érzékeltető jelzőket az idézet szövegében vastagon kiemeltem. (NT 1909. III./ 1. 8.)

⁹⁷ Ez az általam áttekintett cikkek 31,5%-át teszi ki, ami az összes vizsgált cikk egyharmada.

vezércikkek, publicisztikák vagy belső cikkek jóval árnyaltabb képet festenek egy adott kérdéskörrel, mint a csupán pár soros hírek.⁹⁸

A dolgozó asszonyok problémáit tárgyaló nyolc vezércikk jól példázza, hogy a korszak feminista mozgalma alapvető feladatának tartotta a nőmunkások érdekvédelmét, illetve szakszervezetekbe tömörítését.⁹⁹ A szerkesztők a periodika élére elsősorban a női dolgozók kizsákmányolásáról, szakmai szervezetekbe tömörülésének kezdetlegességéről, illetve a nővédelem hiányosságairól tudósító cikkeket válogattak.¹⁰⁰ Ezek az írások minden tekintetben megfelelnek a mai értelemben vett vezércikkműfajnak: figyelemfelhívóak, s határozott állásfoglalásra buzdítják az olvasót a nők munkajogával kapcsolatos kérdésekben.

Meghökkenő Freund Gyula beszámolója a temesvári dohánygyárban robotoló asszonyokról: „61 munkásnő közül 33 bevallotta (tüdő)beteg! Ez 54%! A 33 beteg közül 23, saját bevallása szerint, a gyárban való munkálkodása közben betegedett meg! Kétszobás lakásban 61 munkásnő közül csak 6 lakik, a többi egyszobás lakásban húzódik meg és az is, ki tudja, hogyan néz ki? 6-7 személy lakik a bevallás szerint egy szobában.”¹⁰¹ Felvetődik a kérdés, hogy vajon milyen szerepet szánt a szerkesztőség az efféle leleplező, tényfeltáró és elriasztó írásoknak? A cél egyrészt bizonyosan „az identitásválság állapotából kikerülni képtelen” nők öntudatra ébresztése.¹⁰² De legalább ilyen fontos lehet a tágabb közvélemény meggyőzése a nővédelmi intézkedések fontosságáról, például az asszonyok „gyáripari éjjeli munkájának eltiltásának” szükségességéről.¹⁰³

Az újsághír-elemzés tudománya szerint „szigorú értelemben a vezércikk az egyetlen hely, ahol a lap filozofálhat”, illetve véleményt nyilváníthat.¹⁰⁴ A *Nő és a Társadalom* azonban profiljából adódóan belső tartalmával is az olvasó gondolatainak befolyásolására törekszik. Nem túlzás azt mondani, hogy a szerkesztők a belső cikkeket és publicisztikákat

⁹⁸ A véleménynyilvánító írások átlagos hosszúsága a periodikában két-három oldal között mozog.

⁹⁹ A vezércikk műfaját Európában a 19. század politikai viharai, Magyarországon pedig Kossuth Lajos szilárdította meg az 1840-es évek elején. (Fazekas 2003. 7.) Sajó Aladár és Róna Alajos a következőképp definiálják a vezércikket: „itt nyilatkozik meg az újság politikája, fölfogása a társadalmi kérdésekről, véleménye minden eseményről.” (Sajó – Róna 1902. In: Földes 1994. 90-91.) Földes Anna mutat rá, hogy az ilyen típusú cikkek amellet, hogy a folyóirat politikai és társadalmi kérdésekkel kapcsolatos nézeteit képviselik, sejtetni engedik az aktuális szám célkitűzéseit és irányvonalát is. (Földes 2004. 79-107.)

¹⁰⁰ A nyolc vezércikk közül négy számol be a dolgozó nők szakszervezetekbe tömörüléséről. Egy-egy írás értekezik hosszasan a nőmunkások védelméről, illetve a tisztviselők továbbképzéséről. Kettő foglalkozik a nők értelmiségi munkájával. Utóbbiak közül az egyik reflexió Kmety Károly 1907-es parlamenti beszédére, melyben „*numerus clausus megállapítását kérte az egyetem női hallgatóival szemben*”. (NT 1907. I./ 2. 1-2.; Erre bővebben lásd: Kéri Katalin. *Kmety képviselő úr és a női szörnyetegek. Egy 1907-es parlamenti felszólalás sajtóvisszhangja*. In: Iskolakultúra. 1996./ 3. 103-106.)

¹⁰¹ NT 1908. II./ 6. 93-97.

¹⁰² Kortsch 2009. 10.

¹⁰³ NT 1911. VI./ 3. 39-42.

¹⁰⁴ Sajó – Róna 1902. In: Földes 1994. 90.

indítják a „meggyőzés hadjáratára”:¹⁰⁵ az újságírók ugyanis vehemens – esetenként érzelmi kitörésekkel tarkított – írásaikban készítetik olvasóközönségüket határozott állásfoglalásra a munkásnők ügyével kapcsolatban.

Bár a publicisztika, illetve a belső cikk műfaji határai napjainkra egyre jobban összemosódtak, jelen kutatásban jobbnak látom őket különválasztani. Ennek oka, hogy míg a lapban közölt publicisztikák alapvetően tényfeltáró jellegűek, a belső cikkek célja legtöbbször valamilyen visszasság – például férfi főnökök önkényeskedése a nőalkalmazottak fölött – leleplezése.¹⁰⁶ Penny Tinkler meglátása szerint a századforduló női magazinjainak cikkei olyan stílusban, olyan nyelvezettel közvetítenek „bizonyos ideákat és erkölcsi értékeket, hogy azok az olvasó előtt teljességében elfogadottá, szinte megkérdőjelezhetetlenné válnak.”¹⁰⁷

A vizsgált példányokban 26 publicisztika és 12 belső cikk számol be a nők munkavégzéséről.¹⁰⁸ Előzetes várározásaimnak megfelelően a legtöbb ilyen típusú írás a nővédelem területén felmerülő – évtizedek óta megoldatlan – problémákat, illetve a tisztviselők helyzetét tárgyalja.¹⁰⁹

A periodikában viszonylag sok glossza – összesen 26 – kiindulópontja a „gyengébb nem” munkavállalása. Az ironikus hangnemű, kisterjedelmű, legtöbb esetben csattanóval végződő újságcikkek célja a dolgozó férfiak butaságának, önkényének, illetve inkompetenciájának kigúnyolása. Ahogy Földes Anna fogalmaz, ezek a glosszák „méregből, felháborodásból, haragból és fölényből, érzelem kovácsolta indulatból születnek.”¹¹⁰

¹⁰⁵ Földes 1994. 96.

¹⁰⁶ Míg a publicisztikák nyelvezete tárgyilagos marad, addig a belső cikkek íróinak hangvétele sokkal ironikusabb és cinikusabb. Dr. Rózsavölgyiné Fried Margit például így ír arról, hogy a férfiak miként értékelik a női munkát hazánkban: „Micsoda nonszensz: a női munka értékelése, nálunk! Hát szokták nálunk a női munkát egyáltalában „értékelni”? Mert hiszen ha kézi, gyári, esetleg drágább gépeket pótló munka a nő munkája, (akkor) úgy ahogy, de fizetnek érte. Vagy házi, családi munka és azt nem veszik semmibe se, – vagy komoly, becsületes, szellemi, művészi munka és akkor megmosolyogják. Kedvesen, szívesen és megkérdik, hogy szőke, vagy barna-e az a nő, aki elkövette.” (NT 1912. VI./ 5. 79-81.; a cikk a belső cikk és vitacikk kategóriákba egyaránt besorolható.)

¹⁰⁷ (Tinkler, 1995. 133.) Bár Tinkler a korszak angliai női sajtójával foglalkozik, meglátásainak jelentős része az általam vizsgált periodika cikkeire is érvényes.

¹⁰⁸ Ez az összes elemzett cikk 15,77%-a. Itt említem meg a témához köthető egyetlen vitacikket is. Ez a lap hasábjain 1911-ben megjelent címes hírre reflektál, mely arról számol be, hogy egy angol festőnő képeit férje neve alatt állították ki Budapesten. (A két cikkért lásd: NT 1911. VI./ 2. 22.; NT 1912. VI./ 5. 79-81.)

¹⁰⁹ Nyolc írás témája a nővédelem, hét pedig a nőtisztviselőkkel foglalkozik. Hat cikk szól a nők mezőgazdasági munkájáról, öt pedig az ipari munkáról és dolgozó nők kizsákmányolásáról. A belső cikkek és publicisztikák között kevesebb figyelem jut a nők értelmiségi, tudományos és művészi munkájának, hiszen mindössze kilenc cikk tér ki erre. Két-két írás világít a terciér szektorban dolgozó nők munkakörülményeire, illetve szakszervezetekbe tömörülésére.

¹¹⁰ A hírlapi glosszához hasonló műfaj a jegyzet, melyből a folyóiratban mindössze hármat találtam. (Földes 1994. 102.)

2.2.2. Kiegészítő műfajok: olvasói levél, levél

Bár *A Nő és a Társadalomban* közölt olvasói levelek száma a témával kapcsolatban viszonylag alacsony – mindössze négy – mégis lényegesnek tartom, hogy röviden kitérjek rájuk.¹¹¹ Ezek a levelek ugyanis amellett, hogy színesítik az olvasmányanyagot, a folyóirat olvasókkal való kapcsolatát is demonstrálják. Emellett érdekes, mással nem pótolható információforrásként szolgálnak. Kiderül például, hogy egy *Feminista Asszony* miben látja az okát annak, hogy képzett tanítónő pályázatát utasították el egy felvidéki tót falu elemi iskolájában.¹¹²

A levelek – melyekből szintén négy található a periodika vizsgált számaiban – nem tévesztendőek össze az olvasói levél műfajával. Ezek ugyanis a lap újságíróinak tollából származnak. Ahogy Hermanné Ludwig Blanca lányos apáknak címzett írásából is látható, e levelek felépítése sokkal tudatosabb és fegyelmezettebb, illetve stilisztikailag is szerkesztettebb.¹¹³

¹¹¹ Ezek közül kettő címes hír, egy pedig glossza részeként olvasható.

¹¹² NT 1910. IV./ 2. 20.

¹¹³ Hermanné arra biztatja a családfőket, hogy engedélyezzék leánygyermeküknek a középiskola illetve „valamely kenyérkereső pályára jogosító felsőbb tanulmányt, amelyről szóló okmánnyal férfi nélkül is megállhat és megélhet.” Véleményét pedig a következővel indokolja: „Ha ezt megengedi leányainak, akkor nyugodt lehet, hogy soha nem fognak éhezni, ha árvák, ha özvegyek lesznek, ha elválni kényszeríti őket az élet attól, akire rábízta magukat; hogy nem fog szellemük elparlagiasodni s nem lesznek gágogó libák soha, hogy büszke önérzettel és tudással fognak dolgozni mások boldogításán.” (NT. 1909. III./ 1. 9-11.)

Harmadik fejezet: A cikkek tartalma

Munkám következő fejezetében egy – az újságírói gyakorlatban használt – módszer alapján teszek kísérletet a cikkek tartalmi elemzésére, melyhez az írások között felfedezhető témabeli analógiákat hívom segítségül. Így az újságcikkekben visszatérő tartalmi és nyelvi elemekkel kapcsolatban is lehetőségem nyílik általános következtetések levonására.

3.1. Kulcsszavak

A források feldolgozása során figyeltem meg, hogy az cikkekből pár szót kiválasztva az írások tartalma egyszerűen rekonstruálható. Néhány személy- vagy földrajzi név – politikusok, nöegyleti vezetők, országok, települések – említése, illetve bizonyos kereseti tevékenységek megjelölése nagymértékben segítik ugyanis az olvasót abban, hogy egy-egy írás lényegére, illetve az újságban közölt legfontosabb hírekre később is emlékezzen.

Az újságírói zsargon a különösen fontos szavakat és kifejezéseket kulcsszavaknak nevezi.¹¹⁴ E szövegszervező elemek alapvető szerepet játszanak a cikkek tartalmi koherenciájának megteremtésében.¹¹⁵ Bár számuk a folyóiratcikkek szövegében kevés, helyes kiválasztásukkal az újságíró ügyesen befolyásolhatja olvasóinak véleményét is.¹¹⁶

Noha az újságírás – az olvasók igényeihez alkalmazkodva – folyamatosan változik, kulcsszavak természetesen egy száz évvel ezelőtt kiadott periodika cikkeiben is felfedezhetők.¹¹⁷ Munkám során én arra törekedtem, hogy minden írásból tartalma alapján csupán a legfontosabb kulcsszót válasszam ki, mely köré a teljes szöveg szerveződik.¹¹⁸ A kiemelt kulcsszavak határozták meg azon 12 téma-kategóriákat, melyek szerint a cikkeket elemzem.¹¹⁹ A terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségem a 12 témakört egyenként áttekinteni, ezért három nagyobb csoportba osztva tárgyalom őket. Az elsőben azokat az

¹¹⁴ Andor 2009. 24-27.

¹¹⁵ Ennek ellenére a nyelvészek véleménye távolról sem egységes arra vonatkozóan, hogy mely kritériumok alapján azonosíthatók ezek a szavak a szövegben. Raymond Williams – a kultúratudomány alapjainak megteremtője – például a kulcsszavak kulturális beágyazottságát hangsúlyozza. Szerinte az egyszerű, mindenki által ismert, de mégis összetett jelentéstartalmú szavak a szöveg tartalmának fő hordozói. (Williams 1983. 7-10.)

¹¹⁶ Anne McKane mutat rá, hogy a megfelelő kulcsszavak kiválasztása az egyik legfontosabb dolog az újságírásban. (McKane 2006. 94.)

¹¹⁷ A kulcsszavak befolyásolják még a cikkek szerkezetét, sőt az egyes paragrafusok felépítését is. (Andor 2009. 27.)

¹¹⁸ Ez a hosszabb terjedelmű, kompaktabb írásoknál nem mindig sikerült. Ezekből két-három, de két esetben négy-öt kulcsszót is ki kellett emelnem. (Erre lásd: NT 1909. III./ 4. 61.; NT 1912. VI./ 5. 86-87.)

¹¹⁹ Az alábbi kulcsszavak képezik a 12 kategóriát: állásközvetítés, értelmiségi munka, gazdaság, ipari munka, kizsákmányolás, művészet, nőtisztviselők, növédelem, szenzáció, szervezkedés, szolgáltatás és tudományos munka. (Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 5.1. sz. melléklet: A cikkek témája. 70.)

írásokat mutatom be, melyek a női nem előtt szabaddá váló értelmiségi- tudományos és művészeti pályákról tudósítanak. A második alfejezetben azon cikkekre térek ki, melyek az ipari-, gazdasági és terciér szektorban alkalmazott asszonyok munkakörülményeit – és kizsákmányolását – vázolják. Utoljára a nőtisztviselőkkal, illetve a nőegyletek tevékenységi körével kapcsolatban megjelent írásokat vizsgálom.¹²⁰

3.1.1. A nők értelmiségi-, tudományos- és művészeti munkája, szenzációk

A fejlettebb államokban a női nem már az 1860-as évektől lehetőséget kapott arra, hogy középiskolai és egyetemi tanulmányokat folytasson.¹²¹ Következésképp az amerikai, angol és francia nők már a 19. század végén bekerülhettek olyan munkahelyekre, melyek betöltéséről magyarországi társaik akkor még nem is álmodhattak. A centrum-országok feminista mozgalmainak harca tehát pozitív példaként állt a hazai nőegyletek előtt.

Hogy a külföldi hölgyek karrierlehetőségeiről a magyarok is értesüljenek, *A Nő és a Társadalom* rendszeresen közöl cikkeket többek között francia művésztársulatok tagjaivá választott írónőkről, osztrák törvényszéki tolmácsokról, vagy éppen angol polgármesterekről.¹²² Valószínűleg ez az oka, hogy a vizsgált számok újságcikkeinek legtöbbször – összesen 109 írás – a nők értelmiségi, tudományos és művészeti tevékenységével foglalkozik.¹²³ Általános tendenciaként megállapítható az is, hogy a nyugati nők közép-európai társaiknál sokkal több hivatásból választhattak, így ebbe a kategóriába soroltam azon cikkeket is, melyek nők számára különösen szokatlan munkahelyekről – léghajó-vezető, siklórepülő – tudósítanak.¹²⁴

Az ilyen típusú hírek főként a címes, illetve mínuszos hírek műfajába sorolhatóak.¹²⁵ Csupán egy rövid tényyszerű bejelentésből állnak, nélkülözve az újságíró kommentárját.¹²⁶ A

¹²⁰ Célszerűnek tartom a cikkeket a fenti logikai sorrendben áttekinteni, s a nőegyletek tevékenységi köréről beszámoló cikkeket a fejezet végére helyezni. Ennek oka, hogy az egyesületek igyekeztek megoldási javaslatokkal szolgálni a dolgozó nők problémáira, függetlenül attól, hogy a gazdaság mely szektorában vállaltak munkát.

¹²¹ Schwarz 2004. 941-962.; Sullerot 1971. 127-128.

¹²² NT 1907. I./ 2. 22.; NT 1910. IV./ 2. 27.; NT 1909. III./ 1. 7.

¹²³ Ez az áttekintett 241 cikk 45,23%-a, tehát majdnem a fele.

¹²⁴ NT 1908. II./ 1. 11.; 1910. IV./ 5. 72-73.

¹²⁵ A mai lapok figyelemfelhívó címeivel ellentétben ezek csupán az esemény legfontosabb momentumát emelik ki. Például: „*Nők mint a kémia egyetemi tanárai.*” (NT 1911. V./ 2. 26.)

¹²⁶ A bejelentések között három kategória különíthető el: az elsőben a szerkesztők arról számolnak be, hogy bizonyos pályákon – például parlamenti képviselő a finn országgyűlésben – ezen túl asszonyokat is foglalkoztatnak. (NT 1907. I./ 5. 83.) A második csoportba tartozó hírek arról tudósítanak, hogy egy munkakört – például ügyvédi – sikeresen töltenek be nők. (NT 1908. II./ 11. 181.) A harmadik típusba sorolható cikkek tudományos vagy művészi pályákon kiemelkedő hölgyeknek átadott kitüntetésekről, díjakról informálnak. (NT 1911. V./ 10. 168.)

lap sok esetben számszerű statisztikai adatokat is megoszt olvasóival az egyes munkakörökben tevékenykedő nők számáról.¹²⁷ Elképzelhetőnek tartom, hogy jelentős részük külföldi folyóiratokban megjelent írások tükör-fordítása, hiszen néhány cikk végén a szerkesztők feltüntetik a fordító újságíró monogramját.¹²⁸

Magyar vonatkozásban a hét év során mindössze 14 rövidhír jelenik meg, amely doktornők, tanárnők, illetve kutatók szakmai előmeneteléről tudósít.¹²⁹ A hazánkkal kapcsolatban közzétett hírek legtöbbször valamilyen negatívumot tartalmaznak, arról panaszkodva többek között, hogy a férfiak minden erejükkel akadályozni próbálják a „gyengébb nem” térnyerését a fent említett kereső tevékenységekben.¹³⁰

3.1.2. Ipari, (mező)gazdasági és szolgáltató szektor, a nőmunkások kizsákmányolása

Számukat tekintve kevesebb, csupán 65 cikk foglalkozik az ipari-, (mező)gazdasági és tercier szektorokban alkalmazott nők helyzetével. Az értelmiségi-, tudományos-, és művészeti pályákhoz képest megállapítható, hogy itt már sokkal nagyobb figyelem jut a magyaroknak.¹³¹ Az írások szerzői ugyanis leginkább a munkásasszonyok főnökeik által történő kihasználására hívják fel a figyelmet. A gazdasági cselédeknél a gyakori testi fenytést, az iparban – például a malomüzemekben – és a tercier szektorban – a kisebb üzletekben – pedig a nők éjszakai munkáját, illetve a záróratörvény kijátszását említik.¹³² A nők kizsákmányolásával kapcsolatban visszatérő téma a „*cselédleányokon és varrónőkön tett*” nemi erőszak is, mellyel a tudósítások alapján a rendőrség eredményesen vette fel a harcot.¹³³

¹²⁷ A lap többször közöl a példához hasonló adatsorokat: „*Angliában több mint 57 millió a kenyérkereső nők száma. 867.000 a szövőipar, 903.000 a ruházatkodási, 805.000 a kereskedelem és 100.000 a földművelés terén működik. Tanítónő van 200.000, zenével és művészettel keresi kenyerét 44.000.*” (NT 1909. III./ 4. 61.) Nem derül ki azonban, hogy az adatok statisztikai kiadványokból, vagy esetleg külföldi újságokból származnak-e.

¹²⁸ Adelheid von Welczek női ügyvédekéről írt cikkének fordítója „P.N.” egyesületi tag. (NT 1909. III./ 8. 129-130.) Hans Dorn, müncheni professzor írásának fordítójaként a lap „G”-t jelöli meg, mely monogram Grossmann, illetve Gergely Jankára is utalhat. (NT 1909. I./ 1. 4-6.) P.P. – minden bizonnyal Pogány Paula – több külföldi író cikkét fordította a lap általam vizsgált számaiban. (Például: NT 1907. I./ 2. 19-22.; NT 1908. II./ 5. 75-77.)

¹²⁹ Például: a szegedi gyermekmenhely segédorvosává és a magyar meteorológiai állomás vezetőjévé nevezték ki nőket. (NT 1910. IV./ 7. 120.; NT 1907. I./ 5. 84.)

¹³⁰ Számos alkalommal olvashatjuk, hogy iskolák tanítói állásokra jelentkező nők pályázatát utasították el. (NT 1912. VI./ 7. 82.; NT 1909. III./ 1. 11-12.; NT 1910. IV./ 2. 20.)

¹³¹ 27 írás, köztük egy vezércikk, számos belső cikk és publicisztika is tárgyalja a női munkások problémáit.

¹³² A cselédkérdéssel kapcsolatban a lap Darányi Ignác megállapítását említi, mely szerint „*a barátságos szidalmak, könnyebb fenytések a cselédre épp oly kevésbé sértőek mint a család egyéb tagjaira.*” (NT 1907. I./ 5. 78.) A malomipari munkásokról megtudjuk, hogy „*13 órát is dolgoznak egy napon*”. A cikk írója ehhez sokatmondó véleményét is hozzáteszi: „*Az állam a prostitúció anyagának szállítója.*” (NT 1908. II./ 1. 22.)

¹³³ Egy alkalommal hét napszámot tartóztattak le, akik egy lányt a rákospalotai erdőbe csaltak, majd „*terv szerint megrohanták, a földre teperték és merényletet akartak elkövetni ellene.*” (NT 1911. V./ 6. 92-93.)

A rövidhírek tárgyilagos hangvételétől elszakadva az ide sorolt cikkek erős érzelmi töltéssel bírnak, gyakran érzékelhető bennük írójuk dűhe és felháborodása vagy éppen kiábrándultsága.¹³⁴ A férfiak önkényét ostorozó versekkel, illetve a rájuk aggatott negatív jelzők halmozásával az újságírók arra törekcszenek, hogy olvasóikban szimpátiát és sajnálatot ébresszenek a női munkások iránt.¹³⁵

A gyakran minimális bérért dolgozó nők kizsákmányolása az Oroszországról szóló írásokban vehető még észre. A nyugati államokról tudósító cikkek kevésbé részletesek, rövidebb terjedelműek, kerülnek a mélyebb problémák feltárását. Rendre olyan törvényeket emelnek ki, melyek a nők vállán nyugvó „*dupla fizikai terhet*” enyhíteni igyekeznek.¹³⁶ Néhányszor botlunk csak olyan cikkekbe, melyek a kisebb problémákra – például a dán házicselédek szavazati jogának megtagadására – reflektálnak.¹³⁷

3.1.3. Nőtisztviselők; szervezkedés, nővédelem és állásközvetítés

A nők mind nagyobb arányú munkába állásának eredményeként olyan komplex, egész társadalmat átszövő problémák jelentkeztek, melyeket a korszak magyar szociálpolitikája csak hosszabb folyamat során – s ekkor is csupán részleges eredménnyel – volt képes orvosolni. Az előző fejezetekben említett gondokra így a Nőtisztviselők Országos Egyesülete és a Feministák Egyesülete igyekezett megoldásokat keresni.

A hazai nőmozgalom vezetői elsősorban a munkásasszonyok szervezetlenségén próbáltak változtatni, amely természetesen *A Nő és a Társadalomban* – a témával kapcsolatos 108 cikket végigkövetve – is érezhető. Dicsérő szavakkal méltatják az angol, francia, sőt a német és osztrák dolgozók szakszervezetbe tömörülését, míg felháborodásukat nem leplezve

¹³⁴ A belső cikkek, publicisztikák és glosszák címe hasonlóságokat mutat az újságírók mai címadási gyakorlatával. A cikk tartalmi kivonatát hordozó címekkel ellentétben ezek ugyanis figyelemfelhívóak, provokatívak. Például: „*A férfiak némely súlyos munkája.*” Az újságíró itt azokat a férfiakat gúnyolja, akik a gyermeknevelést és háztartásvezetést könnyű feladatnak tartják. (NT 1907. I./ 9. 149.)

¹³⁵ A lap egyik számában Charlotte Gilman Perkins gyermekmunkáról írt verse a férfi – gyermekével szemben elkövetett – szívtelenségét emeli ki: „*Csakis az emberi apa, Okos, gondolkodó lélek, Fogyasztja el könnyű szívvel Munkadíját gyermekének.*” (NT 1911. V./ 10. 169.)

¹³⁶ A fejlettebb régiókban a férfiak egy része ugyanis már az 1880-as években felismerte, hogy a nők sem testileg sem szellemileg nem alsóbbrendűek náluk. A magyar közvélemény azonban még az első világháború kitörésének előestéjén is a következő vádakkal illette a nőket: „*(...) felületesek, nem látják a nagy vonalakat, összefüggéseket. Elméjük fegyelmezetlen, logikájuk gyenge, következtelenek, ellent mondanak önmaguknak, ingatagok. Érzelmi lények, vak ösztönök vezérlik őket.*” (A Nő 1914. I./ 4. 76.) Ilyen és hasonló előítéletek miatt komolyabb koncentrációt és folyamatos odafigyelést igénylő munkák elvégzésére alkalmatlannak bélyegezték őket. (NT 1907. I./ 5. 76.) Vö.: Kereszty 2009. 77-88.

¹³⁷ NT 1907. I./ 2. 23.

ostorozzák a magyar viszonyokat.¹³⁸ A kereső tevékenységet folytató nőket közben vehemensen bíztatják arra, hogy „*a maguk érdekében csatlakozzanak szakmájuk organizációjához*”.¹³⁹ S bár a Nőtisztviselők Országos Egyesülete profiljából adódóan nagy teret kap a folyóiratban a hivatalnoknők helyzetének tárgyalása, rengeteget foglalkoznak az asszonyok bérezésének rendezésével, vasárnapi- és éjszakai munkájának betiltásával, az anya- és gyermekvédelemmel, illetve a betegsegélyezéssel is.¹⁴⁰ Több írás szolgál emellett javaslatokkal a nyugdíjbiztosítás intézményes kereteinek megteremtésére, illetve az elharapódzó prostitúció és leánykereskedelem visszaszorítására is.

Látnunk kell, hogy a Feministák Egyesülete és a Nőtisztviselők Országos Egyesülete nem csak újságcikkeikkel, hanem a gyakorlatban is javítani akartak a dolgozó asszonyok munkakörülményein. Miután bebizonyosodott például, hogy az 1913-ban elfogadott záróratörvény a munkáltatók részéről egyszerűen kijátszható, a szerkesztők arra ösztönzik olvasóikat, hogy „*minden visszaélést, amely a zárórát illeti*”, jelentsenek az egyesületekben.¹⁴¹ Rengeteg buzdító felhívást és hirdetést közölnek vidéki városokban tartott előadásaik, illetve vitaestjeik eredményeiről, melyek szintén a nők terheinek könnyítését kívánták elősegíteni.¹⁴²

Stílusukat tekintve ezek a cikkek szinte semmiben sem térnek el a nők kizsákmányolásáról olvasható csípős hangvétellű publicisztikáktól és glosszáktól. Az írásokon végignézve mégis az látható, hogy az újságírók nem a férfiak szidalmazását, hanem az egyre inkább akuttá váló gondok orvoslását, s a nők munkajogi egyenlőségének kivívását tekintették elsődleges céljuknak.

¹³⁸ 26 cikk irányítja az olvasók figyelmét a külföldi országokra. 11 írásban szembeállítják a külföldi szakmai szervezetekbe tömörült nők körülményeit magyar társaikéval, akik senkinek a védelmét nem élvezték.

¹³⁹ A felhívás a lap indulása után szinte minden számban megtalálható. Mintha az egyesület tagjai úgy gondolták volna, hogy a mondat folyamatos ismételtetésével szervezkedésre bírhatják a nőket. (NT 1907. I./ 2. 32.)

¹⁴⁰ 42 cikk értekezik a hivatalnoknői munkaköréről, mely az összes áttekintett írás 17,43%-a.

¹⁴¹ Kiegészítik ezt még a következő megjegyzéssel: „*mi természetesen a forrás megnevezése nélkül tesszük meg az illetékes hatóságnál a feljelentést.*” (NT 1913. VII./ 9. 157.)

¹⁴² Bédy-Schwimmer Róza Pécsen tartott előadásának sikeréről lásd: NT 907. I./ 2. 25.

Negyedik fejezet: Magyarország és a külföld megjelenése a folyóiratban

4.1. A helyszín fontossága az újságírásban

Az újsághírek képesek rávilágítani olyan folyamatok vagy jelenségek legfőbb sajátosságaira, melyek az olvasók mindennapjait is befolyásolják.¹⁴³ Felmerül azonban a kérdés: vajon a földrajzi közelség, vagy pedig a megtörtént esemény fontossága emeli-e jobban egy hír értékét?¹⁴⁴ A *Nő és a Társadalom* cikkein végigtekintve mindkét tényező hangsúlyos szerepet kap, hiszen a lap – a magyarok mellett – rendszeresen közöl cikkeket az idegen országokban dolgozó nők helyzetéről is. Logikusnak és szükségszerűnek tűnik tehát megvizsgálni, hogy hazánk mellett mely államokról olvashatók újságcikkek a folyóirat kiválasztott számaiban.

A kutatás során elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy milyen arányban szerepelnek a periodikában a magyar és külföldi nőkről szóló írások.¹⁴⁵ Érdekelt emellett az is, hogy az egyes államok női munkavállalása pozitív vagy negatív megvilágításba kerül a lap hasábjain. A fejezet első részében bemutatom a fontosabb hazai városokat és tájegységeket, melyekről a periodikában tudósítanak, ezután pedig rátérek a külföldi országokra, illetve az Európán kívüli kontinensekre.

4.2. Női munka Magyarországon és a lap Budapest-központúsága

Noha a korszak nőmozgalmainál egy igen markáns nemzetközi dimenzió figyelhető meg, szokatlanul tűnhet, hogy egy magyar periodika nagyobb figyelmet szentel a külföldi nők munkájának, mint a hazaiakénak.¹⁴⁶ A *Nő és a Társadalom* esetében mégis ez figyelhető meg: az áttekintett példányokban ugyanis kevesebb, mint a cikkek fele – csupán 103 darab – tudósít a magyar munkásnőkről.¹⁴⁷

¹⁴³ Schudson 1995. 14.

¹⁴⁴ Walther von La Roche német publicista szerint egy újsághír nagyobb érdeklődést vált ki a közönségben, ha minél többet tartalmaz a következőkből: prominens személyek, érzelmi kötelék, a megtörtént esemény következményei, előrelépés, konfliktushelyzet, harc, drámaiság, továbbá valamilyen kuriózum. (La Roche 2008. 70.)

¹⁴⁵ Az erről készült táblázatokért és diagramokért lásd: 6. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok V. 72.

¹⁴⁶ Magyarország speciális földrajzi elhelyezkedését is meg kell említeni: az Osztrák-Magyar Monarchia részeként, illetve közép-kelet európai államként egyszerre volt központi és periférikus helyzetben.

¹⁴⁷ Ez az összes vizsgált újságcikk 42,74%-a. Az arány kissé emelkedik, ha a kizárólag magyar vonatkozású cikkekhez hozzávesszük azt a 13 írást, mely párhuzamosan tárgyalja a magyar és a külföldi nők munkavégzését. Ebben az esetben 117 cikkről beszélünk, amely még mindig csak az áttekintett 241 írás 48,55%-a, azaz kevesebb mint a fele. (Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 6.1. sz. melléklet: Hazánk és a külföldi országok női munkavállalásának megjelenése a cikkekben. 72.) (Magyarország és a külföldi államok – jelen esetben Ausztria

Néhány példány kézbevétele után szembetűnővé válik egy másik sajátosság, mégpedig a folyóirat által magyar vonatkozásban hozott újságcikkek Budapest-központúsága. Érdeemes megjegyezni, hogy 59 újságcikk települések nevét nem említve, általános értelemben értekezik a dolgozó asszonyokról.¹⁴⁸ A mintegy 55 írásból – melyekből azonban egyértelműen kiderül, hogy mely városról, illetve régióról számolnak be – 32 foglalkozik a fővárosi nők munkájával.¹⁴⁹ Ez egyrészt Budapest gazdasági és ipari dominanciájának tudható be, melynek következtében a női foglalkoztatottság aránya itt nagymértékben meghaladta az ország más részein mért adatokat.¹⁵⁰ Másrészt *A Nő és a Társadalomban* publikáló két nőegylet központja is a főváros volt, így nem meglepő, hogy elsősorban az ott munkába állók problémáit igyekeztek orvosolni.¹⁵¹

A fennmaradó 23 írás közül csupán nyolc köthető azon vidéki központokhoz, ahol a Feministák Egyesületének fiókszervezetei létrejöttek. Az újságcikkek felét, pontosan négyet a temesvári ipari munkásasszonyokról, illetve egy politikai napilap női szerkesztőjéről küldték Bédy-Schwimmer Róza folyóiratának.¹⁵² További két írás tudósít a Szegeden női orvosként, illetve tisztviselőnként tevékenykedő asszonyokról, egy-egy pedig a pécsi és nagyváradi tanár- és hivatalnoknők egyesületbe tömörüléséről.¹⁵³ Csupán az írások elenyésző része – 15 cikk – szolgál adalékokkal a kisebb vidéki városok, illetve a nemzetiségek által lakott országrészek asszonyainak kereseti tevékenységéről.¹⁵⁴

4.3. Külföldi országok reprezentáltsága

Mi lehet az oka, hogy az európai – sőt az amerikai, ázsiai és óceániai – nők munkavégzése is hangsúlyos szerepet kap a lap hasábjain? Egyrésztől bizonyosan a nemzeti és transznacionális

– egy újságcikkben való megjelenésére lásd például: NT 1909. III./ 4. 57. A cikk különösen érdekes, hiszen Ferenc Ferdinánd trónörökös ad benne hangot azon nézetének, „*hogyan az asszony maradjon a konyhán és a gyermekszobában!*”)

¹⁴⁸ A hazai vonatkozású cikkek 51,75%-a.

¹⁴⁹ A magyar nőkről elemzett cikkek több mint felét, egészen pontosan 58,18 %-át teszi ki.

¹⁵⁰ Nagy 1994. 158.; Nagy 2006. 205-222.

¹⁵¹ Lényeges még a hazai sajtó Budapest-központúságának említése is.

¹⁵² A temesvári dohány- és gyufagyár „*poklában*” éhbérért robotoló nőkről lásd Freund Gyula és Kruppa Rezső írásait. (NT 1908. II./ 6. 93-97.; NT 1908. II./ 11. 179-180.) A cikkek számán kívül a NOE és a FE hivatalos közleményeiből is arra következtettek, hogy a legaktívabb fiókegyesület Temesváron működött.

¹⁵³ A lap szerkesztősége 1907 februárjában lelkesen ecseteli, hogy „*Pécs közönsége annyira át van már hatva a nőmozgalom eszméitől*”, hogy megalakítja a pécsi Feministák Egyesületét. (NT 1907. I./ 2. 25.) A szegedi gyermekmenhely segédorvosáról, illetve az állami gyermekmenhely ellenőrének beszámoló írásokért lásd: NT 1907. I./ 5. 84.; NT 1909. III./ 4. 61. A miniszteri döntésről, melynek értelmében Nagyváradon nőket is választhatnak iskolaszéki tagokká lásd: NT 1910. IV./ 2. 25.

¹⁵⁴ A cikkek jelentős része a „gyengébb nem” kizsákmányolásával, mezőgazdasági-, valamint értelmiségi munkájával foglalkozik.

nőmozgalmak – korszakunkban teljesen megszokott – összekapcsolódása.¹⁵⁵ Másrésről viszont jelentős mértékben hozzájárul ehhez Bedy-Schwimmer Róza azon törekvése is, mely szerint a Feministák Egyesületének tevékenységét külföldre is igyekezett kiterjeszteni.¹⁵⁶

Előzetes feltételezésem, mely szerint a lapban a magyarok mellett a Monarchia többi államának női munkája kap központi szerepet, nem igazolódott be.¹⁵⁷ Csupán 14 cikk közöl ugyanis információkat az értelmiségi pályákon, valamint a tercier szektorban tevékenykedő osztrák és cseh nőkről, illetve szakszervezetbe tömörülésükről.¹⁵⁸ Másik – a nőtörténeti szakirodalom olvasása során kialakított – preconcepcióm sem nyert megerősítést. Úgy gondoltam, hogy igen sok cikkíró foglalkozik az Amerikai Egyesült Államokban dolgozó nők kereseti tevékenységével, pozitív példaként állítva őket magyar társaik elé. A írásokon végigtekintve viszont az a tapasztalatom, hogy az USA-ban munkát vállaló asszonyokról csupán hat rövid és tárgyilagos hír számol be.¹⁵⁹

Kelet-Európa – Oroszország és Szerbia – megítélése a lapban vegyesnek mondható: bár kiemelik, hogy Moszkvában a bíróságok női ügyvédek alkalmaznak és orvosnők habilitálhatnak, többször szóba kerül a tisztviselők és a tanítók kizsákmányolása is.¹⁶⁰

A nyugat-európai államokról közölt újságcikkek szinte kivétel nélkül pozitív képet festenek az ott élő nők karrierlehetőségeiről, szervezkedéséről és intézményes védelméről. Biztosan ennek köszönhető az is, hogy Európa nyugati országairól különösen sokat olvashatunk a folyóiratban: Németországról 34, Franciaországról 14, Angliáról pedig 15 cikket.¹⁶¹ Szintén hangsúlyos szerepet kap Svájc, továbbá Hollandia és az észak-európai államok is.¹⁶² Ezek a nőnevelés mellett élen jártak ugyanis azon feltételeknek a

¹⁵⁵ Szapor 2004. 189-205.

¹⁵⁶ Nemcsak a német, angol és francia feministákkal, hanem az amerikaiakkal is kapcsolatban állt. (Haan – Daskalova – Loutfi 2006. 484-489.)

¹⁵⁷ Vö. Kéri Katalin: *Nők tegnap (a XIX. században), ma és holnap (a XXI. században)*. (Rádióriport 1997.)

¹⁵⁸ Az összes újságcikk 5,8%-a. 12 írás – ebből hét rövid terjedelmű – az osztrák, kettő pedig a cseh asszonyokról emel ki pozitívumokat és negatívumokat egyaránt. Horvátokról, szlovénekről, szerbekről, szlovákokról és románokról azonban egy cikket sem találtam.

¹⁵⁹ Felmerül a kérdés, hogy vajon véletlen-e, hogy egy 1910-es példányban bukkantam az első cikkekre, mely az amerikai asszonyokról – hajóskapitánynőről – számol be. (NT 1910. IV./ 1. 27.) A többi írás az amerikai népszámláláson alkalmazott nőtisztviselőkről, a haditengerészetnél alkalmazott szakács- és takarítónőkről, illetve egy 12 emeletes Chicago-i nagyáruház igazgatónőjéről szól. (NT 1910. IV./ 2. 27.; NT 1910. IV./ 7. sz. 122. NT 1910. IV./ 10. 166.)

¹⁶⁰ Hét cikk az Orosz Birodalommal, egy pedig Szerbiával foglalkozik. Ezekben a tisztviselők, női orvosok és tanítók bérezési problémáiról olvashatunk. (NT 1907. I./ 2. 27.: az objektív-hírközlő műfajok tárgyalásánál már részletesen elemeztem a cikket; NT 1911. V./ 2. 20-22.) Párizsi egyetemi tanulmányai után Moszkvában dolgozó ügyvédnőről és a habilitációjára készülő orvosnőről lásd: NT 1908. II./ 5. 85.; NT 1908. II./ 6. 105.

¹⁶¹ Ezen országok női munkavállalása jelenik meg leggyakrabban a periodikában, úgymond irányt mutatva, és kitűzve a magyar nőmozgalom jövőbeli céljait.

¹⁶² Svájcról tíz, Hollandiáról pedig négy cikk található a vizsgált számokban. Dániáról hat, Svédországról öt, Finnországról és Norvégiáról pedig négy-négy írás olvasható a lapban. (Az erről készült táblázatért és diagramért lásd: 6.2. sz. melléklet: Külföldi nők munkavégzéséről szóló cikkek. 73.)

megteremtésében, melyek jelentős mértékben megkönnyítették az anyák és feleségek munkába állását.¹⁶³

A folyóirat a gazdaságilag prosperáló centrum-országok mellett a leszakadó – félperifériás helyzetű – régiók női munkavállalásáról is kedvező képet közvetít. Több pozitív hír számol be például a dél-európai asszonyok körülményeiről.¹⁶⁴ Az Olaszországról közölt hat cikk elsősorban a hölgyek művészi kvalitásait emeli ki, míg spanyol vonatkozásban női miniszteri tanácsosokról és könyvtárosokról olvashatunk.¹⁶⁵ Igazi érdekesség, hogy a szerkesztők az Európán kívüli világban dolgozó asszonyokról sem feledkeznek meg: egy-egy cikk tudósít az új-zélandi nők munkajogáról, dél-amerikai egyetemi professzorokról és kínai kórházigazgató hölgyekről.¹⁶⁶

A gazdaságilag és társadalmilag fejletlen országokról megjelent híreket olvasva feltehetjük a kérdést: vajon a valóságon alapulnak ezek a cikkek? Vagy csupán újságírói fogásokról van szó, melyek hatékonyan és szemléletesen ellenpontoszák a Magyarországon dolgozó asszonyok gyakran nyomorúságos helyzetét? A nőtörténeti szakirodalom ismeretében valószínűleg utóbbiról van szó. Az olasz asszonyok szervezkedése és egyesületbe tömörülése már az 1800-as évek végén megindult, a 20. század elején pedig a női lakosság 32,4%-a munkát vállalt. Közülük viszont legtöbben a mezőgazdasági szektorban robotoltak, s esélyük sem volt tudományos vagy művészi karrierről álmodni.¹⁶⁷ Spanyolország tekintetében egy 1901-ben készített statisztika számol be arról, hogy a „gyengébb nemnek” csupán 14,2%-a folytatott kereső tevékenységet, mely még a magyarországi arányszámoknál is jóval alacsonyabb.¹⁶⁸ Kínában pedig szinte elképzelhetetlen, hogy egy kórház élére női vezetőt választottak volna, hiszen itt csak az 1890-es évek végén hozták létre az első elemi iskolákat, amelyekben leányok is tanulhattak.¹⁶⁹

¹⁶³ A finn nőtisztviselők – „*akik 9-5-ig dolgoznak egy órai lunch-szünettel, s egy órai uzsonna-szünettel*” – irigylésre méltó helyzetéről lásd: NT 1912. VI./ 1. 6-7.

¹⁶⁴ Olaszországról három, Spanyolországról kettő, Görögországról pedig egy cikk található a vizsgált lapszámokban.

¹⁶⁵ Olasz vonatkozásban megtudhatjuk, hogy „*a Rómában élő szobrász, Marcella Lancelot-Croce 58 pályázó közül elnyerte a hivatalos Carducci-pályázat első díját.*” (NT 1909. IV./ 4. 61.) Szegvári Sándorné cikkéért, mely szerint a görög asszony munka- és „*vagyonjogi* sokkal rosszabb helyzetben van, mint az orosz nő” lásd: NT 1912. VI./ 10. 181.

¹⁶⁶ Szegvári Sándorné imént említett cikkében a görög asszonyok helyzete mellett az új-zélandi nőkkel is foglalkozik. Itt 1893 óta több törvényt hoztak a nők védelmére, melyeknek köszönhetően nem csak „*az általános és titkos politikai választójogot*” kapták meg, hanem munkakörülményeiket is jelentősen javították. (NT 1912. VI./ 10. 181.) A 60.000 lakos számláló kínai Kiu-Kiau kórházának megválasztott igazgatónőjéről lásd: NT 1908. II./ 1. 12. Margarete Böse koppenhágai docenséről, akit La Plata egyetemére hívtak meg vendégoktatónak lásd: NT 1911. V./ 2. 26.

¹⁶⁷ Simonton 1998. 120. 132.; A Nő 1914. I./ 3. 51-52.

¹⁶⁸ Sullerot 1971. 143.

¹⁶⁹ Jie – Bijun – Mow 2004. 5.

Összegzés

Bár az írott sajtó kialakulása óta rengeteg változáson ment keresztül, az olvasók meggyőzése a kezdetektől hangsúlyos szerepet kapott. A véleményformálás fontossága különösen érzékelhető egy olyan nőknek szóló lapnál, mint amilyen *A Nő és a Társadalom* volt. Szerkesztői, akik a magyar feminista mozgalom tagságából kerültek ki, egyrészt a még mindig konzervatív magyar társadalom figyelmét igyekeztek ráirányítani arra, hogy szükség van a nők egyenjogúsítására az élet minden területén. Másrészt a „gyengébb nem” képviselőit kívánták cselekvésre buzdítani, valamint évszázados identitásválságából és alávetettségéből kiszabadítani.

Kutatásom újszerűségét az adja, hogy a női munkavállalás 20. század eleji történetét a sajtóelemzés és a diskurzus-analízis eszközeivel vizsgáltam. Elsősorban az érdekelt, hogy egy hölgyeknek szóló folyóirat milyen képet közvetített olvasói felé a magyar és külföldi asszonyainak munkakörülményeiről 1914 előtt. Igyekeztem tehát több perspektívából, egy általam kidolgozott szempontrendszer alapján elemezni, hogy *A Nő és a Társadalom* miként kezelte a „gyengébb nem” munkavállalásának kérdését. Ehhez mindenképp szükség volt a lapban publikáló szerzők bemutatására, akiknek „szemüvegén” keresztül az olvasók – a saját magukat is érintő – kérdésekben véleményt formálhattak. Az újságírók személye, neme és nemzetisége, illetve egyleti tevékenysége mellett a periodika olvasótáborának társadalmi összetételét is tanulmányoztam. A folyóíratra előfizető hölgyek jelentős része minden bizonnyal a Budapesten élő arisztokrata és polgári származású hölgyek közül került ki, akik a Nőtisztviselők Országos Egyesületéhez, illetve a Feministák Egyesületéhez csatlakoztak.

A cikkek műfaji kategorizálásával bebizonyosodott, hogy a folyóirat szerkesztői a véleménynyilvánító írások mellett a tájékoztató-információközlő cikkeknek is hangsúlyos szerepet szántak. Előbbiek jelentős része tényfeltáró-elemző vezércikk, publicisztika vagy belső cikk, melyek a dolgozó nők problémáira reflektálnak. Lényegre törő tömörségük ellenére azonban a rövid hírek is fontos kérdésekről számolnak be: a női nem előtt megnyíló új pályákról, s az őket érintő törvényjavaslatokról, rendeletekről. Mindezek tükrében látható, hogy nincs közvetlen összefüggés a cikkek hosszúsága és a bennük közölt információ értéke között.

A cikkek tartalmi és nyelvi elemzéséhez az írások között megfigyelhető témabeli analógiákat használtam fel: az újságírásban a cikkek magjának tekintett kulcsszavakból 12 csoportot állítottam fel. Ezek megmutatták, hogy a nők tömeges munkába állása az élet

minden területén fontos következményekkel járt, s a társadalom mikro- és makroszintjein is alapvető átalakuláshoz vezetett. A nyugati nők mellett végre a magyarok is lehetőséget kaptak arra, hogy középiskolai és egyetemi tanulmányokat folytassanak, ezáltal valamely értelmiségi, tudományos vagy művészi pályán maradandót alkothassanak. Nagyobb arányú munkába állásuk eredményeként az első világháború előestéjére már a hazai asszonyok is öntudatra ébredtek, s követelni kezdték a politikai jogok rájuk való kiterjesztését.

Mivel a periodika rendszeresen közölt cikkeket az idegen országokban dolgozó nők helyzetéről, fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy hazánk mellett mely államokról olvashatók cikkek a kiválasztott példányokban. Prekonceptióm, mely szerint a szerkesztőbizottság kiemelten foglalkozott az Osztrák-Magyar Monarchia többi országában és az Amerikai Egyesült Államokban dolgozó nőkkel, nem igazolódott be. Sokkal több írás jelent meg a nyugat- és észak-európai asszonyok helyzetéről.

Tézisemet, mely szerint a korszak hazai nőmozgalma rendkívül fontos szerepet szánt tevékenységei között a dolgozó nők érdekvédelmének, sikerült igazolnom. Kiderült ugyanis, hogy az áttekintett cikkek egyharmada foglalkozik a „gyengébb nem” kereseti tevékenységével. Kutatásomat azonban a jövőben ki kívánom terjeszteni, mégpedig a *Die Arbeit* című bécsi hetilap 1907 és 1913 között megjelent számainak áttekintésével. Ezzel nem csak a téma tágabb kontextusba helyezésére nyílik majd lehetőségem, hanem az Ausztriában és Magyarországon dolgozó női munkások körülményeinek és érvényesülési lehetőségeinek összevetésére is.

6. Bibliográfia

6.1. Források

A Nő. Feminista Folyóirat. 1914-1917.

A Nő és a Társadalom. 1907-1913. (a szövegben NT)

Vasárnapi Újság. 1854-1921.

6.2. Szakirodalom

Andor, József. *A kulcsszavakról.* In: Sebestyén, J. – Surányi Zs (szerk.). *A nyelv, az irodalom és a kultúra varázsa.* Pannon Egyetemi Kiadó. Veszprém, 23-28.

Bayles Cortsch, Christine. *Dress Culture in Late Victorian Women's Fiction. Literacy, Textiles and Activism.* Ashgate. Surrey, 2009.

Bédy-Schwimmer, Róza. *Der Stand der Frauenbildung in Ungarn (1902).* In: Helene Lange – Gertrud Bäumer (szerk.). *Handbuch der Frauenbewegung.* III. kötet. W. Moeser Buchhanglung. Berlin, 1902.

Bell, Allen. *The Discourse Structure of News Stories.* In: Bell, Allen – Garrett, Peter (szerk.). *Approaches to Media Discourse.* Blackwell. Oxford, 1998. 64-105.

Bernáth, László. *Műfajismeret.* MÚOSZ. Pécs, 1995.

Biber, D. – Conrad, S. – Reppen, R. *Corpus linguistics: Investigating language structure and use.* Cambridge University Press. Cambridge, 1988.

Burucs, Kornélia. *Nők az egyesületekben.* In: *História.* 1993. XV./ 2. 15-19.

Buzinkay, Géza. *Kis magyar sajtótörténet.* Haza és Haladás Alapítvány. Budapest, 1993.

Buzinkay, Géza. *Magyar hírlaptörténet 1848-1918.* Corvina Kiadó. Budapest, 2008.

Cserhalmi Imre. *A riport.* In: Bernáth, László. *Műfajismeret.* MÚOSZ. Pécs, 1995. 67-79.

Dijk, van Teun. *Ideology and Discourse Analysis.* In: *Journal of Political Ideologies.* 2006. XI./ 2. 115-140.

Dijk, van Teun. *Opinions and Ideologies in the Press*. In: Bell, Allen – Garrett, Peter (szerk.). *Approaches to Media Discourse*. Oxford. Blackwell, 1998. 21-64.

Fazekas, Csaba (szerk.). *Kossuth Lajos. Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz. I. 1841*. Miskolc, 2003. (<http://mek.oszk.hu/01200/01298/01298.pdf>; utolsó megnyitás: 2012. január 12.)

Feministák Egyesülete. *Tájékoztató a Feministák Egyesületének céljairól és munkatervéről*. Márkus Samu Könyvnyomdája. Budapest, 1905.

Földes, Anna. *A publicisztika*. In: Bernáth, László. *Műfajismeret*. MÚOSZ. Pécs, 1995. 79-107.

Gergely, András. *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó. Budapest, 2005.

H. Varga, Gyula (szerk.). *Kommunikáció és szövegkutatás*. In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom XXXIV. Sectio Scientiarum Economicarum Socialium. Líceum Kiadó. Eger, 2007. 40–47.

Haan, de Francisca – Daskalova, Krassimira – Loutfi, Anna (szerk.). *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms. Central, Eastern and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. CEU Press. Budapest, 2006.

Hollós, János. *Hírek a kommunikációban*. Magyar Rádió. Budapest, 2004.

Honti, József. *Száz éve végzett a budapesti egyetemen az első orvosnő*. In: Semmelweis Egyetem Újság. 2000. I./ 1. sz. (<http://www.ujtag.sote.hu/se200001/20000112.html>; utolsó megnyitás: 2012. január 8.)

Jie, Tao – Bijun, Zheng – Mow, Shirley L. *Chinese Women. Past, Present and Future*. Feminist Press. New York, 2004.

Katus, László. *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711-1914*. Egyetemi tankönyv. Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület. Pécs, 2010.

Kereszty, Orsolya. *Bédy-Schwimmer Rózsa A Nő és a Társadalom szerkesztője*. In: Palasik Mária és Sipos Balázs (szerk.). *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2005. 186-194.

Kereszty, Orsolya. *Egy folyóirat a művelődésért: A Nő és a Társadalom indulása és működésének első évei (1907-1910)*. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.). Új Kutatások a Neveléstudományokban. Budapest, 2011. 290-304.

Kereszty, Orsolya. *Nők változó társadalmi szerepei a dualizmus kori Magyarországon*. In: Psenáková Ildikó – Mező Ferenc – Viczayová Ildikó (szerk.). Teória a Prax II. Nitra, 2009. 77-88.

Kéri, Katalin. *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus-kori Magyarországon. 1867-1914*. Pro Pannonia Könyvek. Pécs, 2008.

Kéri, Katalin. *Nők tegnap (a XIX. században), ma és holnap (a XXI. században)*. Rékai, Gábor (felelős szerk.). Mérleg. Kossuth Rádió. Rádióriport, 1997. július 30. (<http://kerikata.hu/>; utolsó megnyitás: 2011. január 16.)

Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Bp., Sajtóház Kiadó, 2001.

Kósa, László (szerk.). *Magyar művelődéstörténet*. Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

La Roche, Walther. *Einführung in den Praktischen Journalismus. Mit genauer Beschreibung aller Ausbildungsorte Deutschland, Österreich, Schweiz*. List Verlag. München, 2008.

Ljung, Magnus. *Newspaper Genres and Newspaper English*. In: Ungerer, Friedrich (szerk.). English Media Texts – Past and Present. John Benjamins Co. Amsterdam, 2000. 131-149.

Martin, Shannon E. – Copeland, David A. (szerk.). *The Functions of Newspapers in Society. A Global Perspective*. Preager. Westport, 2003.

McKane, Anna. *News Writing*. Sage Publication. London, 2006.

Motter, Barbara. *Lili Baitz*. Biographische Datenbank und Lexikon Österreichischer Frauen. Universität Wien. 2011. (http://www.univie.ac.at/biografiA/daten/text/bio/Baitz_Lilli.htm; utolsó megnyitás: 2012. január 8.)

Nagy, Beáta. *Nők keresőtevékenysége Budapesten a 20. század első felében*. In: Hadas Miklós (szerk.). Férfiuralom. Írások nőkről, férfiokról, feminizmusról. Replika Kör. Budapest, 1994. 155-175.

Nagydiósi, Gézané. *Magyarországi női lapok a XIX. század végéig*. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. OSZK. Budapest, 1957. 193-229.

Nagy, Mariann. *Nők a magyar gazdaságban a dualizmus korában*. In: *Nők a modernizálódó magyar társadalomban*. Gyáni Gábor – Séllei Nóra (szerk.). Csokonai Kiadó. Debrecen, 2006. 205-222.

Nagyné, Szegvári Katalin. *A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban. 1777-1918*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1969.

Nochlin, Linda. *Why Have There Been No Great Women Artists?* In: *Women, Art and Power and Other Essays*. Boulder. Westview Press, 1988. 147-158.

Pajkossy, Gábor (szerk.). *Magyarország története a 19. században*. Szöveggyűjtemény. Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

Pető, Andrea – Szapor, Judit. *A női esélyegyenlőségre vonatkozó női felfogás hatása a magyar választójogi gondolkodásra 1848–1990. Az „állam érdekében adományozott jog” feminista megközelítésben*. In: *Recepció és kreativitás. Nyitott magyar kultúra. Befogadás és eredetiség a jogban és jogtudományban*. Budapest, 2004. (http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/705_belso.htm; utolsó megnyitás: 2011. január 8.)

Sajó, Aladár – Róna, Lajos. *Az újság*. Újságírás, újságkiadás. Budapesti Hírlap Ny. 1902.

Schudson, Michael. *The Power of News*. Harvard University Press. Cambridge, 1995.

Schwarz, Leonard. *Professions, Elites and Universities in England*. In: Hoppit, Julian (szerk.). *The Historical Journal*. Cambridge University Press. Cambridge, 2004.

Simonton, Deborah. *A History of European Women's Work: 1700 to the Present*. Routledge. New York, 1998.

Sullerot, Evelyne. *Histoire et Sociologie du Travail Féminin*. Gonthier. Paris, 1968.

Szapor, Judith. *Sisters of Foes: The Shifting Front Lines of the Hungarian Women's Movements in the 19th Century*. In: Paletschek, Sylvia – Pietrow-Ennker, Bianka (szerk.). *Women's Emancipation Movements in the Nineteenth century: a European Perspective*. Stanford University Press. Stanford, 2004.

Szigethy, András. *Tájékoztató műfajcsalád*. In: Bernáth, László. *Műfajismeret*. MÚOSZ. Pécs, 1995. 67-79

Tinkler, Penny. *Women and Popular Literature*. In: Purvis, June (szerk.). *Women's History. Britain, 1850-1945*. UCL Press. London, 1995. 131-157.

Walleshausen, Gyula. *Magyar Kázmér (1858-1942) – tanfelügyelő, a szakoktatásügy szürke eminenciása*. In: Szent István Egyetem. Egyetemi Újság. 2005. VII./ 7. sz. (http://www2.szie.hu/ujsag/vii_7/25.html; utolsó megnyitás: 2011. január 8.)

Williams, Raymond. *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Revised Edition. Fontana, London. 1983.

7. Mellékletek

1. sz. melléklet: Összesítő táblázatok

A táblázatokban szereplő rövidítések jelentése:

- Az újságcikkek műfaja:** **BC:** belső cikk; **CH:** címes hír; **G:** glossza; **H:** hír; **J:** jegyzet; **L:** levél; **N:** novella; **OL:** olvasói levél; **P:** publicisztika; **R:** riport; **T:** tudósítás; **V:** vezércikk; **Vi.:** vitacikk
- Az újságcikkek témája:** **értelmiségi m.:** értelmiségi munka; **ipari m.:** ipari munka; **tudományos m.:** tudományos munka
- Ország:** **Csehorsz.:** Csehország; **D-Amerika.:** Dél-Amerika; **Finno.:** Finnország; **Fo.:** Franciaország; **Görögo.:** Görögország; **Mo.:** Magyarország; **No.:** Németország; **Olaszo.:** Olaszország; **Oroszo.:** Oroszország; **Spo.:** Spanyolország; **Svédo.:** Svédország

1.1. A Nő és a Társadalom 1907-es évfolyamából elemzett cikkek

1.1.1. Összesítő táblázat 1.

A Nő és a Társadalom. (1907. február.) I. évf. 2. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma (kulcsszó)	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1907./2.	-	V	értelmiségi m.	Kmety Károly a nőoktatás és a dolgozó nők ellen	Mo.
1907./2.	-	G	művészet	művészársulat tiszteletbeli tagja egy német írónő	Fo. Párizs
1907./2.	-	G	kizsákmányolás	valótlan rágalom a női esküdtek ellen	Norvégia
1907./2.	-	G	szervezkedés; ¹⁷⁰ gazdaság ¹⁷¹	háziasszonyok és cselédek nem kapnak választójogot	Dánia
1907./2.	-	G	nőtisztviselők, kizsákmányolás	fizetésük jócskán elmarad férfi kollégáik bérétől	Oroszo.
1907./2.	-	G	szolgáltatás	szociáldemokraták a szabónők béremeléséért	Ausztria Bécs

¹⁷⁰ A táblázatban a női választójoggal kapcsolatos cikkeket is a *szervezkedés* témájába soroltam.

¹⁷¹ A cselédség jogaival foglalkozó írásokat a *gazdaság* kategóriájába olvastottam. Ennek oka, hogy a témakört felölelő cikkek jelentős része a gazdasági cselédek helyzetét tárgyalja.

1907./2.	-	H	tudományos m.	Cagliari egyetemének rendes tanára nő	Olaszo. Róma
1907./2.	-	H	értelmiségi m.	négy jogásznő dolgozik a városban	Fo. Párizs
1907./2.	-	H	értelmiségi m.	megnyitják a mérnöki pályát a nők előtt?	Csehorsz.
1907./2.	-	CH	nőtisztviselők; szervezkedés	egyesületbe tömörülés	Mo. Pécs
1907./2.	Ella Mária (?) ¹⁷²	N	nővédelem; ¹⁷³ tudományos m.	vita a női szerepekről: feleség vagy vegyész?	Mo.

1.1.2. Összesítő táblázat 2.

A Nő és a Társadalom. (1907. május.) I. évf. 5. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1907./5.	Schwimmer Róza	BC	kizsákmányolás; szervezkedés	dupla fizikai teher a nőkön: munka, háztartás	globális
1907./5.	-	BC	gazdaság	a gazdasági cselédek testileg fenyegetettek	Mo.
1907./5.	Ferenczi Imre	P	kizsákmányolás; nővédelem	nőre káros „otthonmunka” törvényi szabályozása kell	globális
1907./5.	-	T	ipari m.; nővédelem	munkásnők érdekeit tárgyaló konferencia és ennek határozatai	No. Berlin
1907./5.	-	CH	értelmiségi m.	parlamenti képviselőknek választott nők név szerint	Finno.
1907./5.	-	CH	nőtisztviselők	üdülőtelep létesítése olcsó ellátással; adományok	Mo. Balaton
1907./5.	-	CH	értelmiségi m.	a gyermekmenhely segédorvosa Engel Ida	Mo. Szeged
1907./5.	-	CH	nővédelem	nőkongresszus; cél: azonos jogok a férfimunkásokkal	Fo. Párizs
1907./5.	-	CH	szervezkedés	szakszervezetek taglétszáma 1904-ben és 1905-ben (statisztika)	Mo. Budapest, vidék
1907./5.	-	H	szervezkedés	magántanítónők érdekvédelmi szervezete	Mo. Budapest

¹⁷² Véleményem szerint a cikk szerzője nem saját nevét közölte, hanem álnév mögé bújva adta ki írását. *A Nő és a Társadalom* irodalmi rovatában ugyanis legtöbbször a NOE és a FE tagjainak, vagy elismert nemzetközi szerzők műveit közlik. Ella Mária nevű tagtársat egyik nőegylet taglistájában sem találtam.

¹⁷³ A nők anyai szerepeiről írt cikkeket a *nővédelem* témakörébe ágyaztam.

1.1.3. Összesítő táblázat 3.

A Nő és a Társadalom. (1907. június.) I. évf. 6. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1907./6.	Márkus Dezső	BC	gazdaság	gazda és cseléd közötti jogviszony szabályozása	Mo.
1907./6.	Magyar Kázmér	P	gazdaság	tehetséges nők – és támogatásuk – a kertgazdálkodásban	Mo. Alföld, Nagykörös
1907./6.	-	G	értelmiségi m.	a finn parlamenti választás minimális visszhangja	Finno. Mo.
1907./6.	-	G	szolgáltatás	államvasúti kezelőnők kérnek fizetésemelést	Mo.
1907./6.	-	G	kizsákmányolás	a tanítónők bére csupán 1/3-a a férfiak keresetének	Mo.
1907./6.	-	G	nőtisztviselők	a kereskedők gépírónőt is ajánlanak az eladott írógépekhez	Mo.
1907./6.	Ferenczi Imre	P	kizsákmányolás; nővédelem	rendeletek, melyek az otthon dolgozó nők kizsákmányolását akadályozzák	Anglia, Ausztria
1907./6.	-	T	gazdaság	kertészeti iskolák nők előtt való megnyitása szükséges	Mo.
1907./6.	-	H	nőtisztviselők; állásközvetítés	a NOE statisztikája az általa elhelyezett nőkről	Mo.

1.1.4. Összesítő táblázat 4.

A Nő és a Társadalom. (1907. szeptember.) I. évf. 9. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1907./9.	Máday Andor	P	értelmiségi m.	három kantonban dolgoznak nők a jogi pályán	Svájc Genf, Zürich
1907./9.	-	G	nővédelem	„könnyű foglalkozás” – feleség, anya; a nők másra miért nem alkalmasak?	Mo.
1907./9.	Ilka Gollman (Bécs)	R	szolgáltatás	ruhaiparban dolgozók rossz munkakörülményei	Ausztria Bécs
1907./9.	-	CH	értelmiségi m.	Győry Izabella az állami szemészeti intézet orvosa	Mo. Budapest
1907./9.	-	CH	értelmiségi m.	nő lett a kereskedelmi nőiskola igazgatója	Ausztria Bécs

1907./9.	-	H	nővédelem	törvény a félnapos vasárnapi munkaszünetről	Mo.
1907./9.	-	H	értelmiségi m.	női építésmérnök évi 1200 korona fizetéssel	Írország
1907./9.	-	H	szervezkedés	tanítónők csak az 1600 franknál többet fizető állásokra pályáznak	Svájc Aargau

1.2. A Nő és a Társadalom 1908-as évfolyamából elemzett cikkek

1.2.1. Összesítő táblázat 5.

A Nő és a Társadalom. (1908. január.) II. évf. 1. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1908./1.	Szenczy Margit	BC	nőtisztviselők; szervezkedés	egyesületbe tömörülés magasabb fizetésért	Mo.
1908./1.	Laura Frost-Königsberg	P	szervezkedés	az otthonukat elhagyó dolgozó nők nehézségei	globális
1908./1.	-	BC (+L) ¹⁷⁴	gazdaság	a cselédek jogainak rendőrségi szabályozása	Mo.
1908./1.	-	CH	ipari m. kizsákmányolás	„a malomüzemekben napi 13 órát dolgoznak”	Mo.
1908./1.	-	CH	értelmiségi m.; állásközvetítés	női orvost keresnek (fizetés: 1200 korona/év)	Mo. Temesvár
1908./1.	-	H	értelmiségi m.	két nőt avattak decemberben orvossá	Mo.
1908./1.	-	H	nővédelem	törvény a tanítónők házassági jogáért	No.
1908./1.	-	H	nőtisztviselők	törvény engedélyezi a nő tisztviselők házasságát	Hollandia
1908./1.	-	H	tudományos m.	az első egyetemi tanár (dr. Loke, francia szak)	Hollandia
1908./1.	-	H	értelmiségi m.	kínai nő a város kórházának igazgatója	Kína Kiu Kiau
1908./1.	-	H	szenzáció	léghajó-vezetési oklevelet szerzett egy asszony	No. Berlin
1908./1.	-	CH (+J)	nővédelem	decemberi vasárnapi munkaszünet megvalósulása	Mo.
1908./1.	-	CH	nőtisztviselők	házasságkötésük után is dolgozhatnak	Mo. Budapest

¹⁷⁴ Fellner Júliának, egy öngyilkosságot elkövetett cselédlánynak búcsúlevelét idézi a cikkíró. (NT 1908. II./ 1.)

1.2.2. Összesítő táblázat 6.

A Nő és a Társadalom. (1908. május.) II. évf. 5. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1908./5.	Lili Baitz-Meran (Berlin)	P	művészet	okok a női iparművészek alacsony számára	No. Berlin, München
1908./5.	Dirner Gusztáv	P	értelmiségi m.	csak művelt, jól képzett nők dolgozzanak bábaként	globális
1908./5.	-	CH	értelmiségi m.	hivatását gyakorló ügyvédnő (diploma: Párizs)	Oroszo. Moszkva
1908./5.	-	CH	értelmiségi m.	nők könyvtárak és múzeumok igazgatói	Fo.
1908./5.	-	H	művészet	nő készítheti el IX. Keresztély lovas szobrát	Dánia
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	nő az angol építészeti szövetség tagja	Anglia London
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	női könyvszakértő a kereskedelmi kamaránál	No. Berlin
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	javítóintézetek országos felügyelője asszony	Anglia
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	női orvost foglalkoztat egy elmeegógyintézet	Fo. Párizs
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	leányiskolák tanfelügyelője nő	Anglia London
1908./5.	-	H	értelmiségi m.	élelmezési cég szakértője asszony lett	Ausztria Bécs
1908./5.	-	CH	nőtisztviselők; állasközvetítés	álláshirdetés gépirónőknek	Mo. Budapest
1908./5.	-	T	nőtisztviselők; állasközvetítés	a NOE ¹⁷⁵ által álláshoz juttatott nők száma (statisztika)	Mo.

1.2.3. Összesítő táblázat 7.

A Nő és a Társadalom. (1908. június.) II. évf. 6. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1908./6.	Freund Gyula	V	ipari m.	dohánygyárban dolgozó nők munkakörülményei, egészsége (kérdőív)	Mo. Temesvár
1908./6.	-	G	nőtisztviselők;	vita az osztatlan	Mo.

¹⁷⁵ Nőtisztviselők Országos Egyesülete.

			nővédelem	munkaidő bevezetéséről	Budapest
1908./6.	Guttenberg Pál	BC	gazdaság	a virágárusi hivatal, mint kenyérkereső pálya	Mo.
1908./6.	Wilhelm Szidónia	BC	nőtisztviselők	javaslat állami nőtisztviselők fizetésrendezésére	Mo. Budapest
1908./6.	-	CH	nőtisztviselők	női könyvtártiszt az egyetemi- és a statisztikai könyvtárban	Mo. Budapest
1908./6.	-	CH	nővédelem	A VKM ¹⁷⁶ nem tiltja a férjezett tanítónők munkáját	Mo.
1908./6.	-	CH	tudományos m.	női orvos habilitációja	Oroszo. Moszkva
1908./6.	-	CH	nőtisztviselők	ugyanannyi fizetést kapnak, mint férfi kollégáik	Norvégia
1908./6.	-	H	tudományos m.	tanárnőé az archeológiai társaság ösztöndíja	No. Köln
1908./6.	-	H	értelmiségi m.	női építész költözött és dolgozik a városban	No. Berlin
1908./6.	-	H	tudományos m.	a geológiai társaság szívesen lát női tagokat is	Anglia London
1908./6.	-	H	értelmiségi m.	hajózási társaságok női tolmácsokat és fordítókat alkalmaznak	Anglia
1908./6.	Dirnfeld Janka	P	értelmiségi m.; művészet	nőies munkakörök: óvónő, tanító- és tanárnő, zenetanárnő, iparművész	Mo.

1.2.4. Összesítő táblázat 8.

A Nő és a Társadalom. (1908. november.) II. évf. 11. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1908./11.	-	CH	szervezkedés	minden hivatalt betölthet nő, mégsem szavazhat	Anglia
1908./11.	Kruppa Rezső – Freund Gyula	P	ipari m.	éhbérért robotoló nők a gyufagyárban	Mo. Temesvár
1908./11.	-	CH	szenzáció	első ízben választottak nőt polgármesterré	Anglia, Highway-combe
1908./11.	-	CH	szolgáltatás	ötévenként kéthetes továbbképzés bábáknak	No. Szászország
1908./11.	-	CH	gazdaság	támogatás a mezőgazdasági munkások	No. Szászország,

¹⁷⁶ Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium.

				gyerekeinek taníttatásához	Dahlen
1908./11.	-	H	értelmiségi m.	összesen nyolc női ügyvéd dolgozik a városban	Fo. Párizs
1908./11.	-	H	szolgáltatás	szabónők anatómiai képzése (cél: ésszerű ruházat)	No.
1908./11.	-	H	értelmiségi m.	leányiskolákban női orvos alkalmazandó	Oroszo.
1908./11.	-	H	értelmiségi m.	jogásznők dolgoznak gyermekvédelmi intézetekben	No.
1908./11.	-	CH	nővédelem	nincs esély a vasárnapi munka tilalmának mielőbbi szabályozására	Mo.

1.3. A Nő és a Társadalom 1909-es évfolyamából elemzett cikkek

1.3.1. Összesítő táblázat 9.

A Nő és a Társadalom. (1909. január.) III. évf. 1. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1909./1.	Dr. Steinberger Sarolta	P	értelmiségi m.	történeti áttekintés ókori női orvosok munkájáról	globális
1909./1.	Dr. Hans Dorn	P	ipari m.	a női munka története és létjogosultsága	No.
1909./1.	-	G	értelmiségi m.	Apponyi elzárkózik a nők országos közoktatási tanácsba és az országos tanszermúzeum bizottságába való felvételétől	Mo. Budapest
1909./1.	-	G	értelmiségi m.; tudományos m.	„apró koncok a feministáknak”: női anyakönyvvezető, polgármester, egyetemi tanár	Anglia; Mo.
1909./1.	-	T	szervezkedés	nőtisztviselők gyűlése ifj. Andrássy reformtervezete ellen; a női szavazati jogért	Mo. Budapest
1909./1.	Hermanné Ludvig Blanca (Medgyes)	L	nővédelem	„leányom csak leány”: apák lányaik munkavállalása ellen	Mo.
1909./1.	-	CH (+OL)	értelmiségi m.	a társadalom egyáltalán nem értékeli a tanárok	Mo. felvidéki

				munkáját	község
1909./1.	-	H	értelmiségi m.	férfi rabokat őrző fogház igazgatója nő	Svájc
1909./1.	-	H	gazdaság	nők is beiratkozhatnak mezőgazdasági tanfolyamokra	Oroszo. Moszkva
1909./1.	-	H	értelmiségi m.	női tudósító dolgozik a tartománygyűlésen	Csehorsz.
1909./1.	-	H	értelmiségi m.	nő dolgozik védőként a gyermektörvényszéken	No. Hamburg
1909./1.	-	H	nőtisztviselők; állásközvetítés	a NOE által 1902–1907-ig álláshoz juttatottak (statisztika)	Mo.
1909./1.	-	CH	nővédelem	a NOE borúlátó a vasárnapi munka rendezésének ügyében	Mo.
1909./1.	-	CH	nővédelem	javaslatok nőtisztviselők lakásinségének megoldására	Mo. Budapest

1.3.2. Összesítő táblázat 10.

A Nő és a Társadalom. (1909. április.) III. évf. 4. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1909./4.	Feminista Asszony	P	nővédelem	mikor lehet reális esély a házasságban élő nők anyagi függetlenségére?	Mo.
1909./4.	-	G	értelmiségi m.	zsidó tanítónő kikeresztelkedését sürgetik	Mo. dunántúli város
1909./4.	-	G	nővédelem	Ferenc Ferdinánd: a nőknek nincs helye a munkaerőpiacon (!)	Mo.; Ausztria
1909./4.	Grossmann Janka	P	nőtisztviselők	állástalanságuk oka hiányos némettudásuk	Mo.
1909./4.	-	CH	nőtisztviselők	állami gyermekmenhely ellenőre első ízben nő	Mo. Szeged
1909./4.	-	CH	értelmiségi m.	nők első alkalommal a községtanácsban	Dánia Koppenhága
1909./4.	-	CH	ipai m.; értelmiségi m.; gazdaság; szolgáltatás; művészet	statisztika a dolgozó nők számáról gazdasági szektorok szerint	Anglia
1909./4.	-	CH	nővédelem	komfortos lakások munkásnőknek olcsón	Svédó. Stockholm

1909./4.	-	CH	gazdaság; ipari m.	statisztika a nők kereső tevékenységéről	Svájc
1909./4.	-	H	értelmiségi m.	mely országokban lépnek nők jogi pályára?	globális
1909./4.	-	H	művészet; nővédelem	színésznők alapítottak szociálpolitikai egyletet	No. Berlin
1909./4.	-	H	művészet	francia szobrásznő nyerte a Carducci-pályázat díját	Olaszo. Róma
1909./4.	-	H	tudományos m.	női tanár az egyetem filozófia szakján	Svájc Bern
1909./4.	-	H	művészet	női karmester vezényelt egy hangversenyen	Fo.
1909./4.	-	CH	szervezkedés; nővédelem	nőknek is részt kellene venni az őket érintő törvények alkotásában	Mo.

1.3.3. Összesítő táblázat 11.

A Nő és a Társadalom. (1909. augusztus.) III. évf. 8. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1909./8.	Adelheid von Welczek (Berlin)	V	értelmiségi m.	a VFF ¹⁷⁷ felmérése arról, mely országokban működnek női ügyvédek	globális
1909./8.	Salgó Béla	P	szolgáltatás	kereskedelemben dolgozó nők számának viharos növekedése	No. Köln, Lipcse, Frankfurt
1909./8.	-	CH	nővédelem	ablaktisztító nők: heti 15 órával kevesebb munka; 15%-os béremelés	Mo. Budapest
1909./8.	-	H	tudományos m.	első ízben nő a fiziológiai intézet tanársegédje	No. Berlin
1909./8.	-	H	nőtisztviselők	a svéd parlament először alkalmazott női gyorsírót	Svédó. Stockholm

1.3.4. Összesítő táblázat 12.

A Nő és a Társadalom. (1909. október.) III. évf. 10. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1909./10.	Ella Berger	P	nővédelem	tanácsok dolgozó nőknek	globális

¹⁷⁷ Verband Fortschrittlicher Frauenvereine. (NT 1909. III./ 8.)

	(Berlin)			testi/lelki egészségük megőrzésére	
1909./10.	-	CH	nőtisztviselők	négy nő dolgozik állami gyermekmenhelyek számellenőreként	Mo.
1909./10.	-	H	nőtisztviselők	szakiskola nyílt gyorsírónők továbbképzésére	Anglia London
1909./10.	-	H	gazdaság	cselédek továbbképzése jobb a munkafeltételekért	Svédó.
1909./10.	-	H	tudományos m.	a vegyészeti társulat női tagot választott soraiba	No. Berlin
1909./10.	-	H	nőtisztviselők	az iparfelügyelőség hatodik női asszisztensét nevezték ki	No. Frankfurt
1909./10.	-	H	nőtisztviselők	a minisztériumokban ezután nőket is foglalkoztatnak	Oroszo. Moszkva

1.4. A Nő és a Társadalom 1910-es évfolyamából elemzett cikkek

1.4.1. Összesítő táblázat 13.

A Nő és a Társadalom. (1910. február.) IV. évf. 2. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1910./2.	Egy Feminista Asszony	OL	értelmiségi m.; kizsákmányolás	tanítónő pályázatának visszautasítása; ok: a nők nem elég erélyesek	Mo. felvidéki tót falu
1910./2.	Gémessy Aranka (Lőcse)	BC	gazdaság	nélkülözhetetlen a nők szerepvállalása a mezőgazdasági munkákban	Mo. nemzetiségi települések
1910./2.	Gergely Janka	P	nőtisztviselők	képzettségük, házasságkötésük; számuk a bécsi bankoknál	Ausztria Bécs; Mo.
1910./2.	-	CH	szolgáltatás	a Magyar Gyógyfürdő Részvénytársaság vezetője nő	Mo.
1910./2.	-	CH	értelmiségi m.	miniszteri döntés: nők is választhatóak iskolaszéki tagokká	Mo. Nagyvárad
1910./2.	-	CH	nőtisztviselők	férfi kollégáik zsarnokoskodása a főposta női alkalmazottai felett	Mo. Budapest
1910./2.	-	CH	nőtisztviselők	nő lett a képviselőtestület	Mo.

				írnoka (öt pályázóból)	Makó
1910./2.	-	CH	szolgáltatás; szenzáció	nők, mint gyógyszerári gondnokok, hajóskapitányok (!)	Mo. Makó; USA
1910./2.	-	CH	szolgáltatás	nők a haditengerészetnél (szakács, takarító, ápoló)	USA
1910./2.	-	H	értelmiségi m.	nő első ízben lett törvénytörési tolmács	Ausztria Innsbruck

1.4.2. Összesítő táblázat 14.

A Nő és a Társadalom. (1910. május.) IV. évf. 5. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1910./5.	László Artúr	P	szenzáció	sportoló/ tudományos kutatást végző léghajós- siklórepülő nők	globális
1910./5.	-	CH	tudományos m.	37 női feltaláló egy kiállításon	No. Stuttgart
1910./5.	-	CH	értelmiségi m.	munkásnők helyzetét javító ipar-felügyelőnő	Norvégia
1910./5.	-	H	szervezkedés	nők alapítanak bankot; cél: gazdasági önállóság	No. Berlin
1910./5.	-	H	szolgáltatás	„automobilbérkocsik” vezetőiként dolgozó nők	No. München

1.4.3. Összesítő táblázat 15.

A Nő és a Társadalom. (1910. július.) IV. évf. 7. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1910./7.	Gergely Janka	V	nőtisztviselők	rosszul szervezik és állapítják meg a tananyagot a továbbképzésükre felállított intézmények	Mo.
1910./7.	-	G	szolgáltatás	a fővárosban dolgozó francia pilótanőt rágalmazta a sajtó	Mo. Budapest
1910./7.	Mádayné- Hentzelt Márta (Genf)	P	ipari m.	a házi ipar jelentősége; „otthonmunkát” végző nők kilátástalan helyzete	Svájc
1910./7.	-	CH	értelmiségi m.	a magyar meteorológiai állomás vezetője nő	Mo. Budapest
1910./7.	-	CH	tudományos m.	egy grófnő (zoológus) az	No.

				egyetem rendes tanára	Bonn
1910./7.	-	H	értelmiségi m.	a nők választójogi bizottságának elnöke lett a háztartási iskolák felügyelője	Dánia Koppenhága
1910./7.	-	H	tudományos m.	„bölcseztanhallgató hazánk első bölcseztudományi doktora”	Mo. Budapest
1910./7.	-	H	nőtisztviselők	postai kézbesítőként is alkalmaznak nőket	Fo.
1910./7.	-	H	nőtisztviselők	a népszámlálásnál 150 nőt alkalmaztak	USA New York

1.4.4. Összesítő táblázat 16.

A Nő és a Társadalom. (1910. október.) IV. évf. 10. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1910./10.	-	G	kizsákmányolás; szolgáltatás	bolti elárúsítónő perelte főnökét rágalmazásért (pert nyert)	No. Berlin
1910./10.	-	CH	nőtisztviselők	statisztika a polgári iskolát végzett nők kereseti tevékenységéről	Mo. Budapest
1910./10.	-	CH	szolgáltatás	összeírás a bába mesterséget űző nőkről; képzettség, kor, fizetés, nemzetiség, felszerelés)	Mo.
1910./10.	-	CH	értelmiségi m.	miniszteri tanácsossá választott író	Spo.
1910./10.	-	CH	szolgáltatás	3000 főt foglalkoztató, 12 emeletes áruház igazgatója nő	USA Chicago
1910./10.	-	H	értelmiségi m.	nőt delegálnak a szenátusba	USA Colorado
1910./10.	-	H	művészet	nagy sikerű egy nő által komponált opera	Olaszo. Pistoia
1910./10.	-	H	értelmiségi m.	a NUT ¹⁷⁸ elnöke első ízben nő	Anglia Plymouth

¹⁷⁸ National Union of Teachers.

1.5. A Nő és a Társadalom 1911-es évfolyamából elemzett cikkek

1.5.1. Összesítő táblázat 17.

A Nő és a Társadalom. (1911. február.) V. évf. 2. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1911./2.	Zenéidé Mirovitch (Moszkva)	BC	kizsákmányolás	a női munka negatív megítélése; tanítónők és orvosok keresete töredéke a férfiakénak	Oroszo.
1911./2.	-	CH	művészet; kizsákmányolás	egy festőnő csak férje neve alatt állíthat ki	Mo. Budapest
1911./2.	-	G	nővédelem	az őket érintő kérdések tárgyalásából pont a nőket hagyják ki	Mo.
1911./2.	-	CH	tudományos m.	női kémia professzorokat hívnak külföldi egyetemekre	D-Amerika; Svájc Bern
1911./2.	-	CH	nőtisztviselők	a szociáldemokrata párt tagjai a nők fizetésrendezése ellen	Mo. Budapest
1911./2.	Egy Vidéki Óvónő	CH (+OL)	kizsákmányolás	petíciók sora után sem rendezik az óvónők béreit	Mo.
1911./2.	-	H	értelmiségi m.	25 állás a könyvtáraknál nőknek	Spo.
1911./2.	-	H	művészet	női szobrász munkája Bartók Lajos síremléke	Mo. Budapest
1911./2.	-	H	értelmiségi m.	a főgimnáziumokban női tanárokat is alkalmaznak	Szerbia
1911./2.	-	H	értelmiségi m.	női orvos az állami gyermekmenhelynél	Mo. Kolozsvár

1.5.2. Összesítő táblázat 18.

*A Nő és a Társadalom. (1911. március.) V. évf. 3. sz.*¹⁷⁹

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1911./3.	Schwimmer Róza	V	nővédelem	okok, amikért be kell szüntetni a nők éjszakai munkáját	globális
1911./3.	Gerster Miklós	P	nővédelem	nők szerepe a munkások védelmében (távlatok is)	globális

¹⁷⁹ A lap e számát a munkásnő-kérdésnek szentelte. (NT 1911. V./ 3.)

1911./3.	-	G	nővédelem; kizsákmányolás	éjjeli munka megszűnése = bezárnak a bordélyházak	globális
1911./3.	-	G	nővédelem	Máday Andor a nők éjszakai munkájáról írt cikket egy lapba	Svájc (globális)
1911./3.	Louise Nergraad (Koppenhága)	T	nővédelem; kizsákmányolás	tiltakozás: ne csak a nők, éjszakai munkáját tiltsák, hanem a férfiakét is	Dánia Koppenhága
1911./3.	-	CH	értelmiségi m.	nőé a községi orvosi állás	Mo. Békésgyula
1911./3.	Avril de St. Croix (Párizs)	N	kizsákmányolás	nőket bocsájtanak el éjszakai munkájuk tilalma miatt	Fo.

1.5.3. Összesítő táblázat 19.

A Nő és a Társadalom. (1911. június.) V. évf. 6. sz.

Lap- szám	Szerző	Mű- faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1911./6.	-	G	kizsákmányolás	cseléd lányok, varrónők ellen elkövetett erőszak	Mo. Budapest
1911./6.	Dr. Goitein Sándor	P	nővédelem	minden esetben bűn a magzatelhajtás?	Mo. Budapest
1911./6.	-	CH	értelmiségi m.	a FE ¹⁸⁰ elérte, hogy nőket is delegáljanak a közoktatási bizottságba	Mo. Budapest
1911./6.	-	CH	nőtisztviselők	az első „postakezelőnő” 40 éves szolgálati jubileuma	Mo. Budapest
1911./6.	Steiner Riza	CH	ipari m.	miért a férfimunkások dominálnak a nyomdaiparban?	Mo.
1911./6.	-	CH	nőtisztviselők	a városi képviselőtestületekbe került nők foglalkozásai	Svéd.
1911./6.	-	CH	nőtisztviselők	a hatóságok elégedettek munkájukkal, számuk nő	No. Nürnberg
1911./6.	-	H	szenzáció	először alkalmaztak női rendőröket	Hollandia Rotterdam; Norvégia Aalborg
1911./6.	-	H	művészet	nőt választottak templomi orgonistává	No.
1911./6.	-	H	nőtisztviselők; állásközvetítés	A NOE közvetítésével álláshoz juttatott nők	Mo.

¹⁸⁰ Feministák Egyesülete.

				száma (statisztika)	
--	--	--	--	---------------------	--

1.5.4. Összesítő táblázat 20.

A Nő és a Társadalom. (1911. október.) V. évf. 10. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, település
1911./10.	-	G	kizsákmányolás	felháborodás: nőket alkalmaznak utcaseprésre	Mo.
1911./10.	Szegvári Sándorné	BC	művészet	miért homályosítja el a „férfi művészi génusza” a nőt?	globális
1911./10.	-	P	nővédelem	bank, mely a nőknek is ad hitelt	No. (+gyarmatok)
1911./10.	-	CH	ipari m.; szervezkedés	férfiakénál hatékonyabb a nőmunkások szervezkedése	Ausztria
1911./10.	-	H	művészet	nő készíti a városi színház plasztikáit	No. Berlin
1911./10.	-	H	művészet	orosz szobrásznő munkája a kiállítás egyik figurája	No. Drezda
1911./10.	-	H	művészet	a francia akadémia díját szobrásznő kapta	Fo. Párizs

1.6. A Nő és a Társadalom 1912-es évfolyamából elemzett cikkek

1.6.1. Összesítő táblázat 21.

A Nő és a Társadalom. (1912. január.) VI. évf. 1. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1912./1.	D. F. Helsingfors (Helsinki)	P	nőtisztviselők	helyzetük irigylésre méltó, nincs éjszakai munka, van ebéd-uzsonnaszünet	Finno.
1912./1.	-	CH	szenzáció	az első magyar nő, aki „repülőigazolványt” szerzett	Ausztria Bécsújhely
1912./1.	-	CH	nőtisztviselők	az összes állami munkahely megnyílt a nők előtt	USA Kalifornia
1912./1.	-	CH	tudományos m.	„intrigánsok mesterkedése” ellenére is	Fo. Párizs

				Nobel-díjat kapott Marie Curie (másodszor)	
1912./1.	-	H	tudományos m.	teológia karon (evangélikus) nők is doktorálhatnak	No. Berlin
1912./1.	-	H	tudományos m.	közgazdász nők munkáit mutatják be egy kiállításon	No. Berlin
1912./1.	-	H	értelmiségi m.	tanítónők a hadügyminisztérium alkalmazásában	Fo. Párizs
1912./1.	-	H	értelmiségi m.	nő, mint politikai napilap szerkesztője	Mo. Temesvár
1912./1.	-	CH	művészet	nő, mint elismert rajzolóművész és plakátkészítő	Mo.

1.6.2. Összesítő táblázat 22.

A Nő és a Társadalom. (1912. május.) VI. évf. 5. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1912./5.	-	H ¹⁸¹ (+V)	szervezkedés	tanítónő a közoktatásügyi bizottságban	Mo. Budapest
1912./5.	Glücklich Vilma	V	szervezkedés	ok: tanítónők lakbérpótlékának elvonása	Mo. Budapest
1912./5.	Ego (Dr. Rózsavölgyiné Freid Margit)	BC	kizsákmányolás	férfiak: „a nő szellemi, művészeti munkája csak dilettanizmus”	Mo.
1912./5.	-	G (+OL)	értelmiségi m.; kizsákmányolás	tanítónő elutasított pályázata egy iskolában	Mo. Szolnok-megye
1912./5.	Szikra (gr. Teleki Sándorné)	T (+Vi.)	művészet	reflexió korábbi cikke az angol festő házaspár kiállításáról	Mo. Budapest
1912./5.	M.T. Schaffner (Zürich)	P	ipari m.; értelmiségi m.; tudományos m.; szolgáltatás	női munkások számaránya a gazdaság egyes szektoraiban (statisztika)	Svájc
1912./5.	-	CH	nőtisztviselők	állami hivataloknál dolgozó nők száma (statisztika)	Fo.
1912./5.	-	CH	művészet	szobrásznő készítette a botanikus egyesület	Ausztria Bécs

¹⁸¹ Hír, amely az újság főoldalán, kiemelt helyen szerepel.

				emlékermét	
1912./5.	-	H	nővédelem	előnyös nyugdíjbiztosítás a MON-nál ¹⁸²	Mo.
1912./5.	-	H	nőtisztviselők; állásközvetítés	A NOE közvetítésével álláshoz juttatott nők száma (statisztika)	Mo.

1.6.3. Összesítő táblázat 23.

A Nő és a Társadalom. (1912. június.) VI. évf. 6. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1912./6.	-	H ¹⁸³ (+V)	szervezkedés	nagygyűlés a nők szakmai előmenetelének elősegítéséért	Mo. Budapest
1912./6.	-	J	szervezkedés	tantestületi ülés a tanítónők „lakásbérpótlékának” elvételéről	Mo. Kaposvár
1912./6.	P. P. (?) ¹⁸⁴	T	szervezkedés; nőtisztviselők	posta- és távirdakezelő nők egyetbe tömörülése	No.
1912./6.	-	G	tudományos m.	egyetemi tanári posztra pályázó nő visszautasítása (↔ más országok)	Mo. Budapest; Finno.
1912./6.	M. T. Schaffner (Zürich)	P	ipari m.	selyem-, gyapot-, gyapjúfonó- és festő, gyertya- szappangyári munkásnők	Svájc
1912./6.	-	H	ipari m.	nő tette le a kazánfűtői és gépkezelői vizsgát	Mo. Beszterce- bánya
1912./6.	-	H	szolgáltatás	nő, mint mészárossegéd egy húsüzletben	Mo.
1912./6.	-	H	értelmiségi m.	a Greilinger M.K. tulajdonosnőjének kitüntetése	Mo. Budapest

¹⁸² Magántisztviselők Országos Nyugdíj Egyesülete. (NT 1912. VI./ 3.)

¹⁸³ Hír, amely az újság főoldalán, kiemelt helyen szerepel. (NT 1912. VI./ 6.)

¹⁸⁴ A P. P. monogram mögött véleményem szerint Pogány Paula rejtőzhet.

1.6.4. Összesítő táblázat 24.

A Nő és a Társadalom. (1912. október.) VI. évf. 10. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1912./10.	-	G	nővédelem	nőket is be fognak vonni az árvaszéki munkába	Mo.
1912./10.	Szegvári Sándorné	P	nővédelem	nők munkajoga (összehasonlítás országoként)	No.; Görögo.; Anglia; Ausztria; Mo.; Új-Zéland
1912./10.	Wilhelm Szidónia – Gergely Janka	L (+J)	nőtisztviselők	a NOE átirata a belügyminiszternek (cél: nők munkafeltételeinek javítása)	Mo. Budapest
1912./10.	-	CH	nővédelem	nők is jogosultak felvenni férjeik juttatását a munkásbiztosítónál	Mo. Győr
1912./10.	-	CH	értelmiségi m.	nők a politikai hírlapírásban (Világ, Este, Nap, Budapesti Hírlap)	Mo.
1912./10.	-	CH	szervezkedés	a betegápolónők világszövetsége nemzetközi kongresszusán sürgeti a választójogot	No. Köln
1912./10.	-	H	szervezkedés	polgári iskola tanárainak kongresszusa (ok: nyugdíjsérelmeik)	Mo. Budapest
1912./10.	-	H	tudományos m.	az AIB ¹⁸⁵ igazgatónője egyetemi professzor	Hollandia Utrecht

1.7. A Nő és a Társadalom 1913-as évfolyamából elemzett cikkek

1.7.1. Összesítő táblázat 25.

A Nő és a Társadalom. (1913. január.) VII. évf. 1. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1913./1.	-	L	nőtisztviselők; szervezkedés	munkájukért cserébe politikai jogokat	Mo.

¹⁸⁵ Association Internationale des Bitanistes. (NT 1912. VI./ 10.)

				követelnek (közvélemény elé tárják)	
1913./1.	Ly. A. ¹⁸⁶	P	nőtisztviselők	„törekvéseik bátor előbbrevivőjét veszítették el Márkus Dezsőben”	Mo.
1913./1.	-	G ¹⁸⁷	értelmiségi m.	kérdőív: orvosnők jelentős része hajadon (ok?)	No. Berlin
1913./1.	-	G ¹⁸⁸	szervezkedés	községi tanácsok a női választójog kiharcolása mellett	Anglia
1913./1.	-	CH	nővédelem	nem volt teljes a karácsony előtti vasárnapi munkaszünet	Mo.

1.7.2. Összesítő táblázat 26.

A Nő és a Társadalom. (1913. május.) VII. évf. 5. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1913./5.	Gergely Janka	BC	nővédelem	a záróratörvény-javaslat elemzése paragrafusonként	Mo.
1913./5.	-	CH	tudományos m.	női professzor az egyetem történelem tanszékén	Dánia Koppenhága
1913./5.	-	CH	művészet	irodalmárokat támogató alapítványra hagyta vagyonát egy író	Svéd.
1913./5.	-	CH	gazdaság; ipari m.; szolgáltatás	a kenyérkereső nők száma gazdasági szektoronként (statisztika)	Fo.
1913./5.	-	CH	tudományos m.	a RGS ¹⁸⁹ újonnan választott nőtagjai (11fő)	Anglia

¹⁸⁶ A cikk témájából és stílusztikájából ítélve a monogram mögött bizonyosan egy női szerző rejtőzik.

¹⁸⁷ A cikknél elveszik a glossza-jelleg, kimarad a csattanó. A szerző csupán a tényközlésre szorítkozik, így az írás egy címes hírhez válik hasonlóvá.

¹⁸⁸ Ua.

¹⁸⁹ Royal Geographical Society. (NT 1913. VII./ 5.)

1.7.3. Összesítő táblázat 27.

*A Nő és a Társadalom. (1913. június.) VII. évf. 6. sz.*¹⁹⁰

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1913./6.	-	CH	nővédelem; nőtisztviselők	a záróra-törvény javaslat sérti a magánalkalmazottak érdekeit	Mo.

1.7.4. Összesítő táblázat 28.

A Nő és a Társadalom. (1913. szeptember.) VII. évf. 9. sz.

Lap-szám	Szerző	Mű-faj	Téma	Kapcsolódó tartalom	Ország, Település
1913./9.	-	CH	kizsákmányolás	a záróratörvényben foglaltak kijátszása – e NOE kéri minden ilyen eset bejelentését	Mo.

¹⁹⁰ A lap e számát teljes egészében a Budapesten tartott nemzetközi nőkongresszusnak szentelte. (NT 1913. VII./6.)

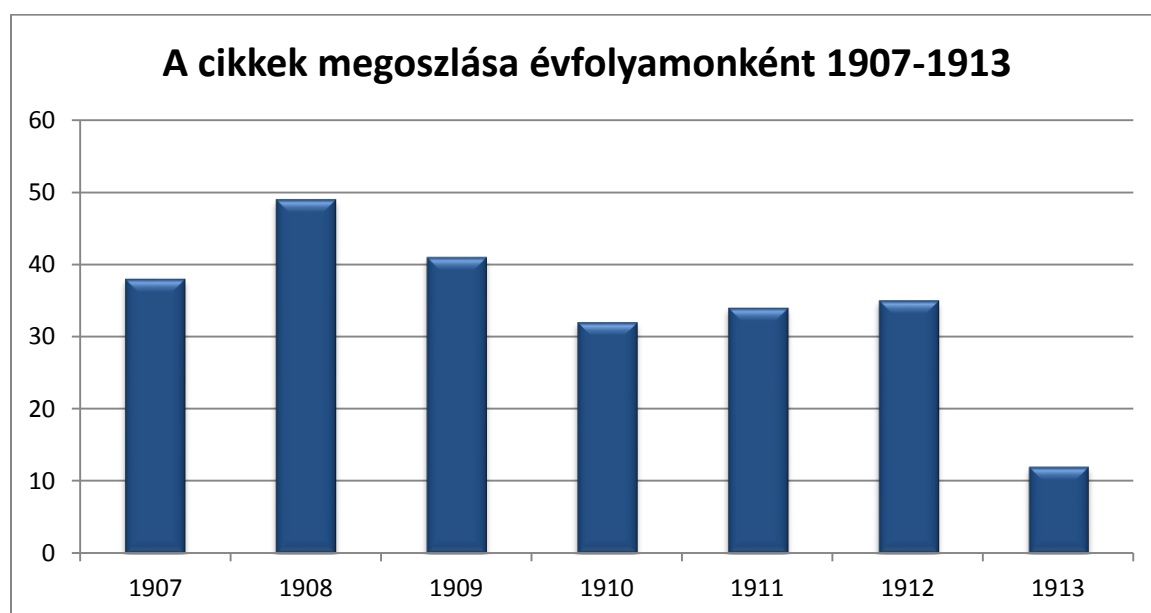
2. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok I.

2.1. A folyóiratcikkek szám szerinti összesítése

A nők kereseti tevékenységével foglalkozó cikkek száma A Nő és a Társadalom kiválasztott példányaiban; 1907-1913-ig (évfolyamonként összesítve)

Évfolyam	Cikkek száma évenként
1907	III. 38
1908	I.49
1909	II. 41
1910	VI. 32
1911	V. 34
1912	IV. 35
1913	VII. 12
Összesen	241

A nők kereseti tevékenységével foglalkozó cikkek évfolyamonkénti megoszlása A Nő és a Társadalom kiválasztott példányaiban; 1907-től 1913-ig

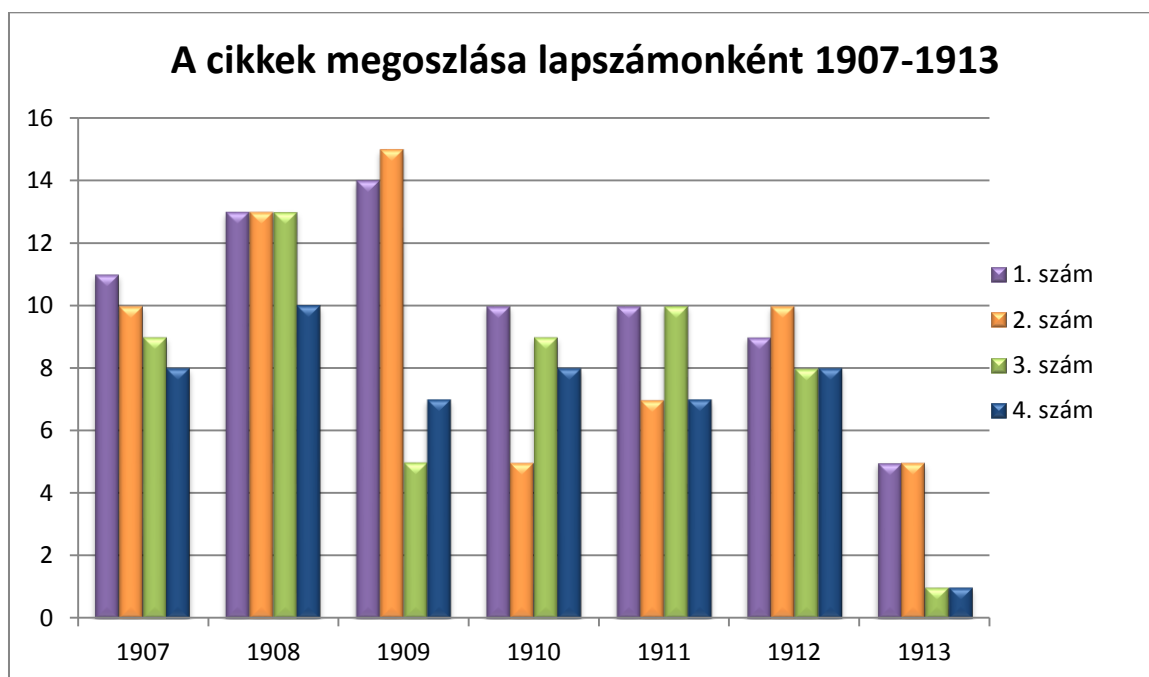

2.2. A cikkek száma az egyes évfolyamok kiválasztott példányaiban

A nők kereseti tevékenységével foglalkozó cikkek száma A Nő és a Társadalom kiválasztott példányaiban; 1907-től 1913-ig

Évfolyam	1. szám	2. szám	3. szám	4. szám
1907	11	10	9	8
1908	13	13	13	10
1909	14	15	5	7
1910	10	5	9	8
1911	10	7	10	7
1912	9	10	8	8
1913	5	5	1	1

A női munkavégzéssel kapcsolatban fellelt újságcikkek megoszlása A Nő és a Társadalom kiválasztott példányaiban 1907-től 1913-ig

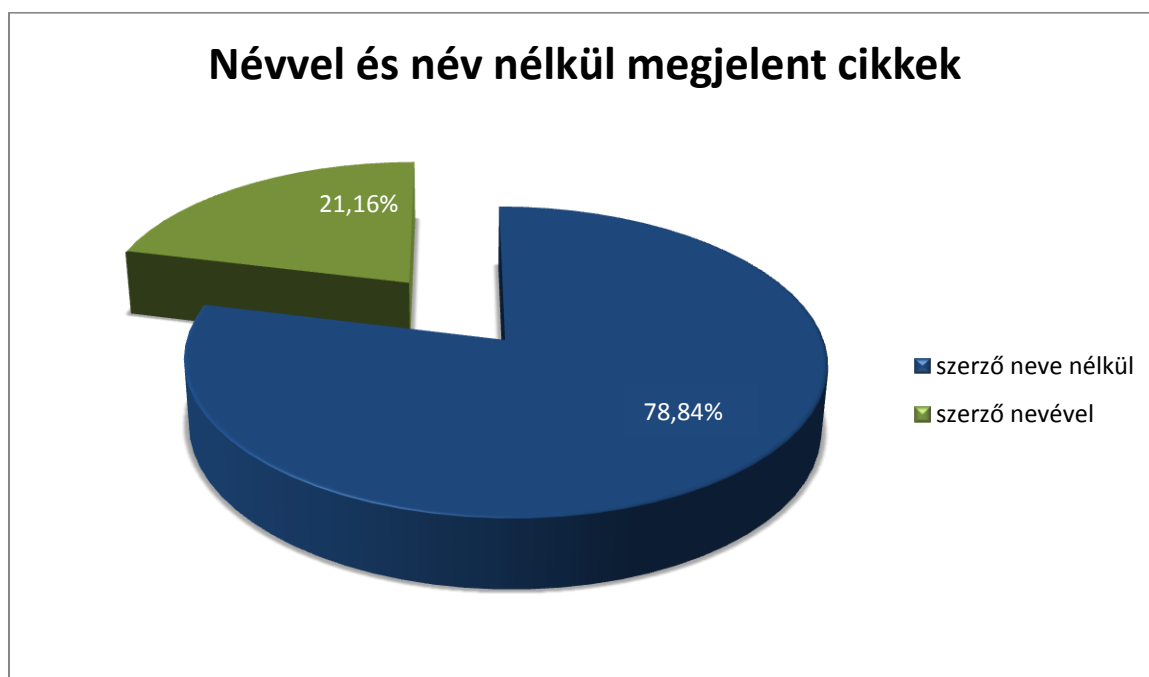
3. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok II.

3.1. Az újságírók neve: ismert, vagy ismeretlen?

*A szerző nevével, illetve a név nélkül közölt cikkek száma a folyóirat kiválasztott példányaiban
(összesített adat)*

A cikk írójának neve:	
Fel van tüntetve	51 cikk
Nincs feltüntetve	190 cikk
<i>Összesen</i>	<i>241 cikk</i>

*Az újságírók nevének feltüntetésével, illetve a név nélkül publikált cikkek megoszlása a
folyóirat kiválasztott számaiban (összesített adat)*

3.2. Az újságírók neme

Az újságírók nemek szerinti megoszlása a névvel ellátott cikkek esetében (összesített adat)

A cikkek szerzőinek nemek szerinti megoszlása	
Férfi	15 fő
Nő	36 fő
<i>Összesen</i>	<i>51 fő</i>

*A női illetve férfi szerzők tollából származó cikkek megoszlása a lap kiválasztott számaiban
(összesített adat)*

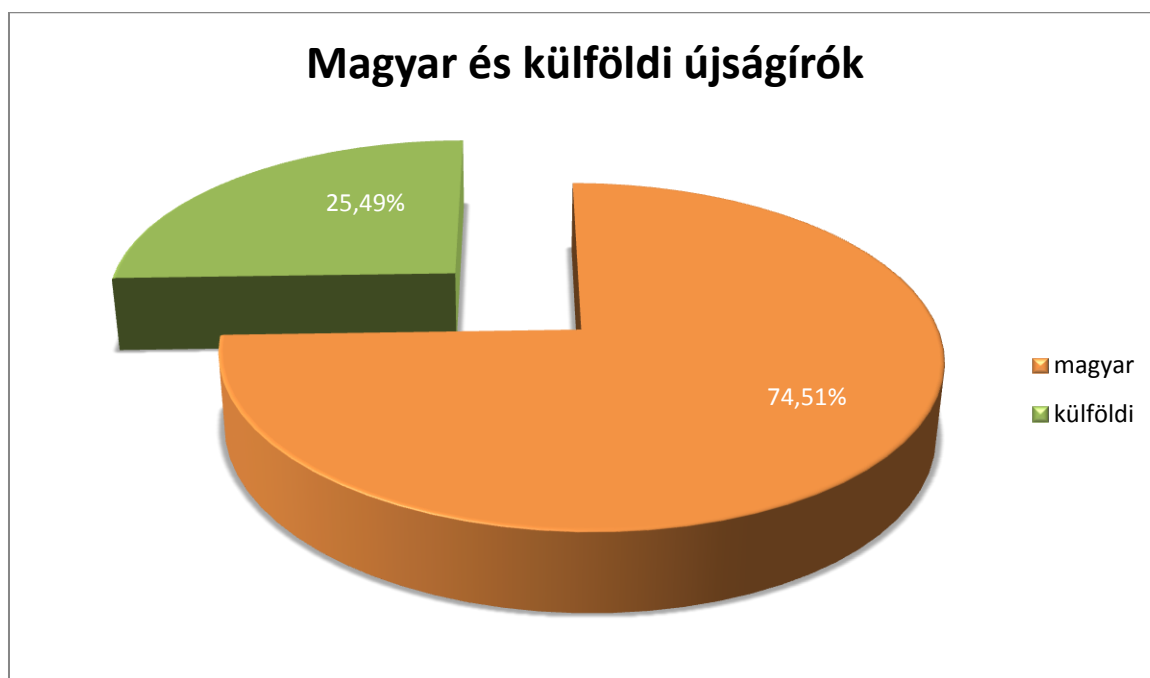

3.3. Az újságírók nemzetisége

Az újságírók nemzetiség szerinti megoszlása a névvel ellátott cikkek esetében¹⁹¹ (összesített adat)

A cikkek szerzőinek nemzetiség szerinti megoszlása	
Magyarok	39 fő
Külföldiek	12 fő
Összesen	51 fő

Magyar és külföldi írók cikkeinek aránya A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban (összesített adat)

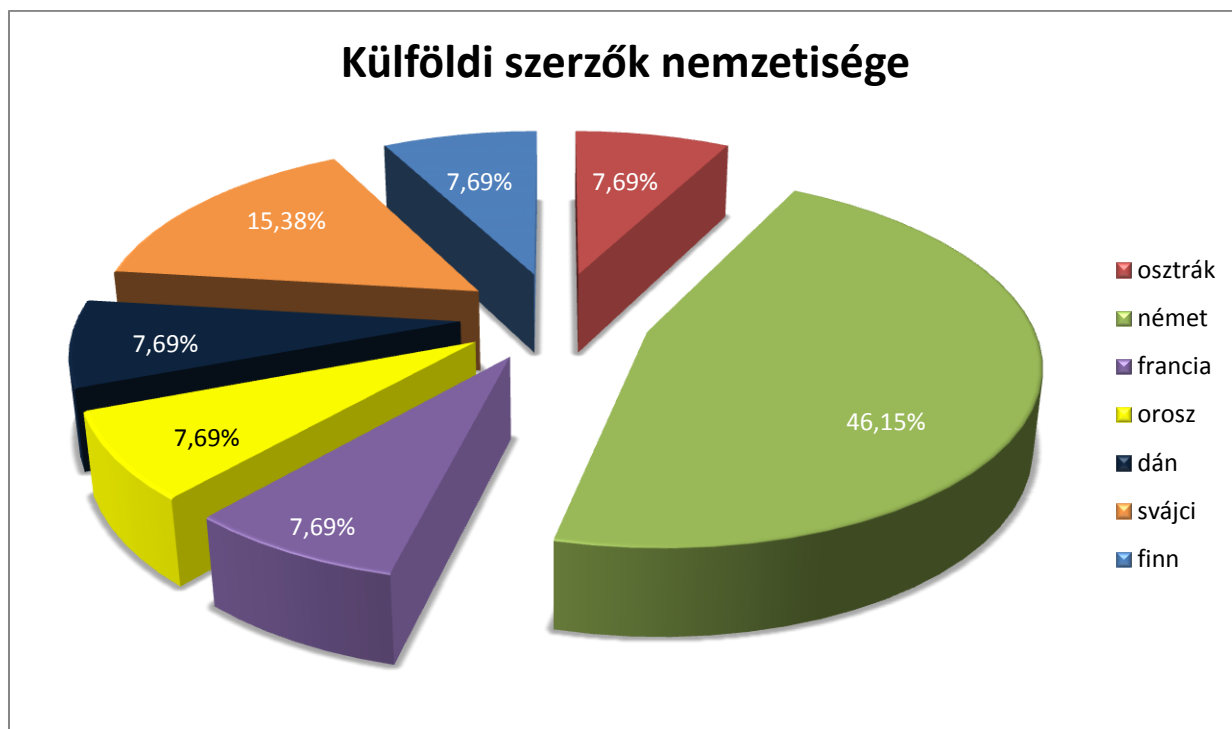
¹⁹¹ Külföldi szerzők cikkei előtt a lap szerkesztője minden esetben közölte az újságírók nemzetiségét.

3.4. Külföldi tudósítók

A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban publikáló külföldi újságírók nemzetiségi összetétele
(összesített adat)

Külföldi szerzők	
Ország, település	Újságírók száma
Ausztria (Bécs)	1 fő
Németország ¹⁹²	5 fő
Franciaország (Párizs)	1 fő
Oroszország (Moszkva)	1 fő
Dánia (Koppenhága)	1 fő
Svájc (Zürich)	2 fő
Finnország (Helsinki)	1 fő
Összesen	12 fő

A lap vizsgált számaiban publikáló szerzők nemzetiségek szerinti megoszlása (összesített adat)

¹⁹² Ebből három újságíró biztosan Berlinből tudósított.

4. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok III.

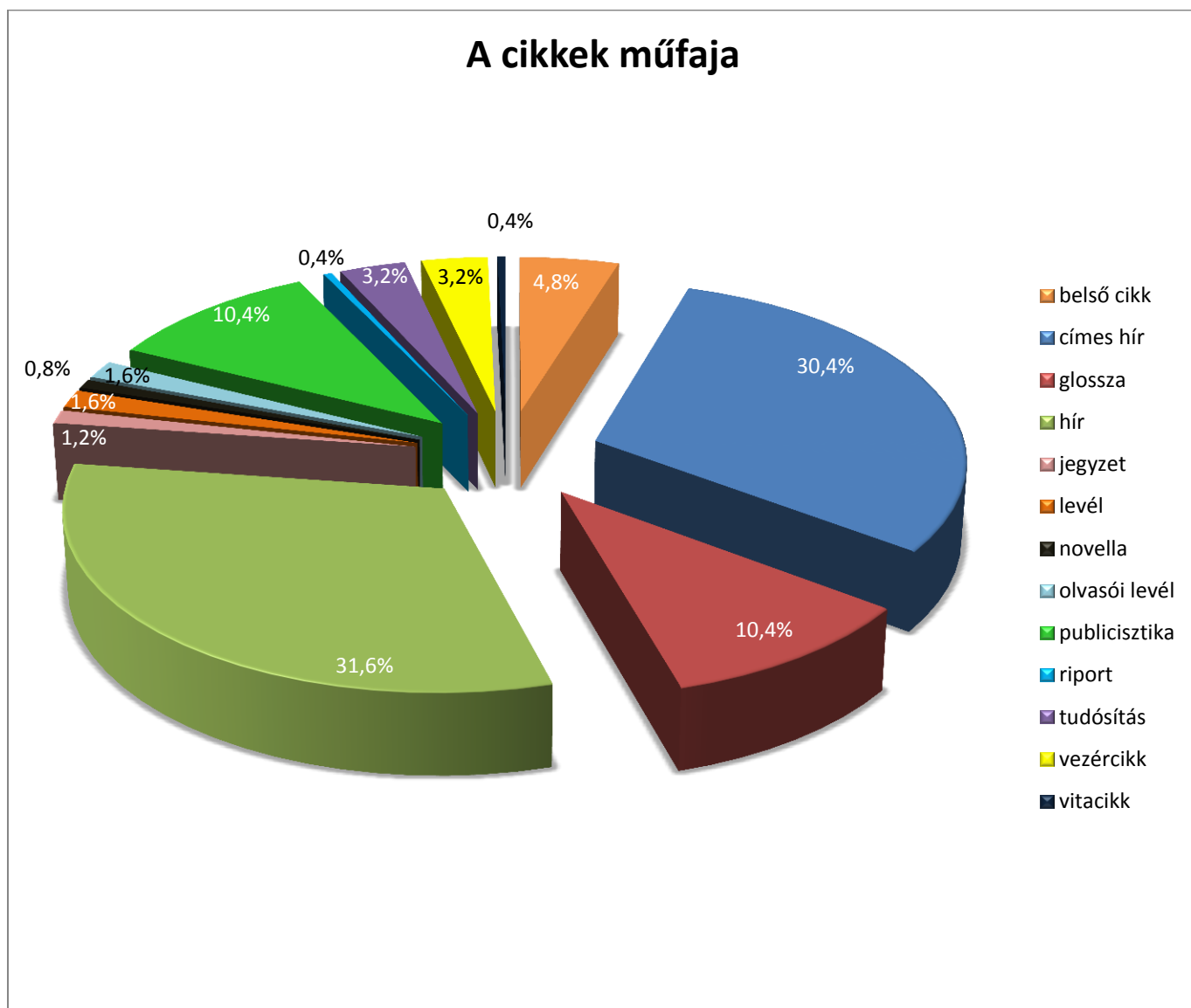
4.1. A cikkek műfaja

A vizsgált cikkek műfaji kategóriák szerinti megoszlása (összesített adat)

Műfaj	Darabszám
Belső cikk	12
Címes hír	76
Glossza	26
Hír	79
Jegyzet	3
Levél	4
Novella	2
Olvasói levél	4
Publicisztika	26
Riport	1
Tudósítás	8
Vezércikk	8
Vitacikk	1
Összesen	250¹⁹³

¹⁹³ A vizsgált cikkek száma 241, a mostani adat viszont magasabb ennél, mivel kilenc újságcikkek több műfaji kategóriába is besorolható. (ezekért lásd: 1. sz. melléklet: Összesítő táblázatok).

Az újságcikkek műfaji megoszlása A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban (összesített adat)¹⁹⁴

¹⁹⁴ A diagram az előző oldalon található táblázat adatai alapján készült, mely szerint néhány újságcikk több műfaji kategóriába is besorolást nyert.

5. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok IV.

5.1. A cikkek témája

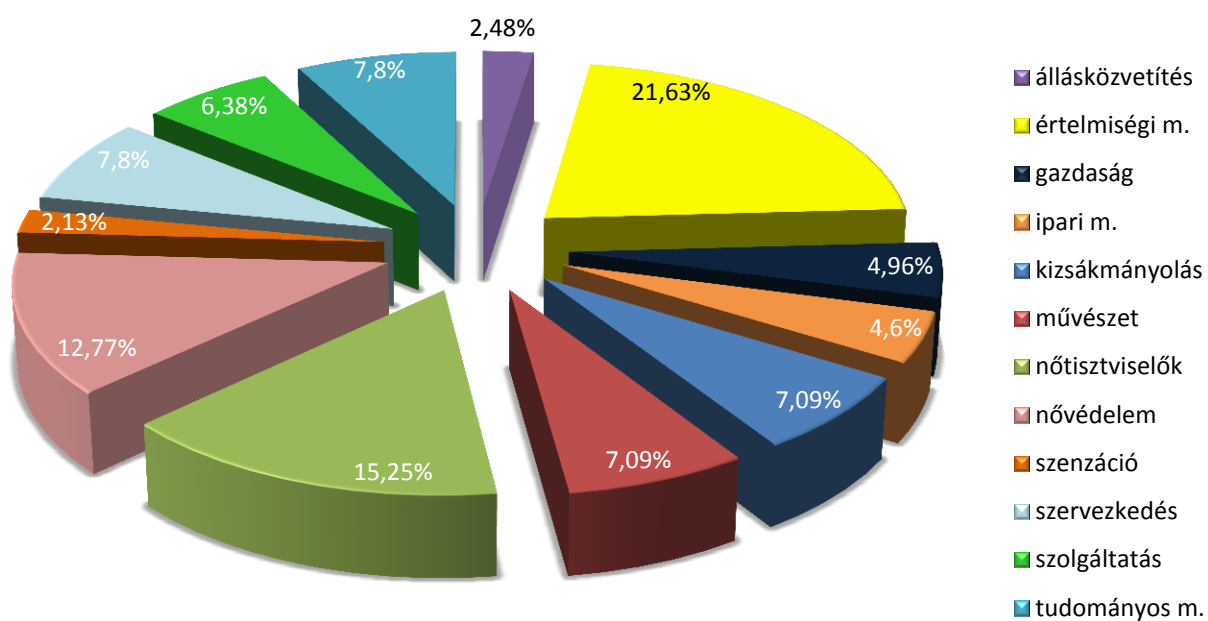
Az elemzett cikkek téma szerinti csoportosítása (összesített adat)

Téma	Cikkek száma
Állásközvetítés	7
Értelmiségi m.	61
Gazdaság	14
Ipari m.	13
Kizsákmányolás	20
Művészet	20
Nőtisztviselők	43
Nővédelem	36
Szenzáció	6
Szervezkedés	22
Szolgáltatás	18
Tudományos m.	22
Összesen	282¹⁹⁵

¹⁹⁵ Az elemzett újságcikkek számánál – 241 darab – az itteni összeg azért magasabb, mivel 37 cikket kettő, három, négy, esetleg öt téma-kategóriába is besorolható.

*A cikkek téma szerinti megoszlása A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban
(összesített adat)*

A cikkek témája

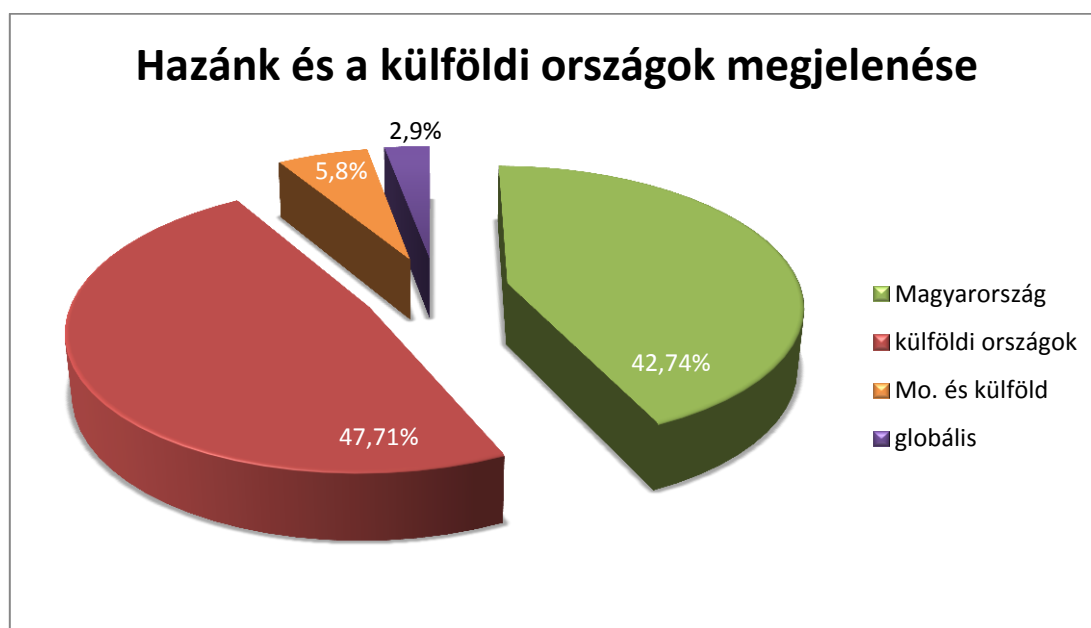
6. sz. melléklet: Táblázatok, diagramok V.

6.1. Hazánk és a külföldi országok női munkavállalásának megjelenése a cikkekben

Hazánk és a külföldi országok női munkavállalásáról beszámoló cikkek száma a folyóirat vizsgált példányaiban (összesített adat)

Ország	Cikkek száma
Magyarország	103
Külföldi ország	117
Magyarország és külföld	14
Globális ¹⁹⁶	7
Összesen	241

Hazánk és más országok női munkavállalásáról beszámoló cikkek megoszlása A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban (összesített adat)

¹⁹⁶ Azokat a cikkeket soroltam ide, melyek országokhoz nem kötődve, általánosságban tudósítanak a nők kereseti tevékenységéről.

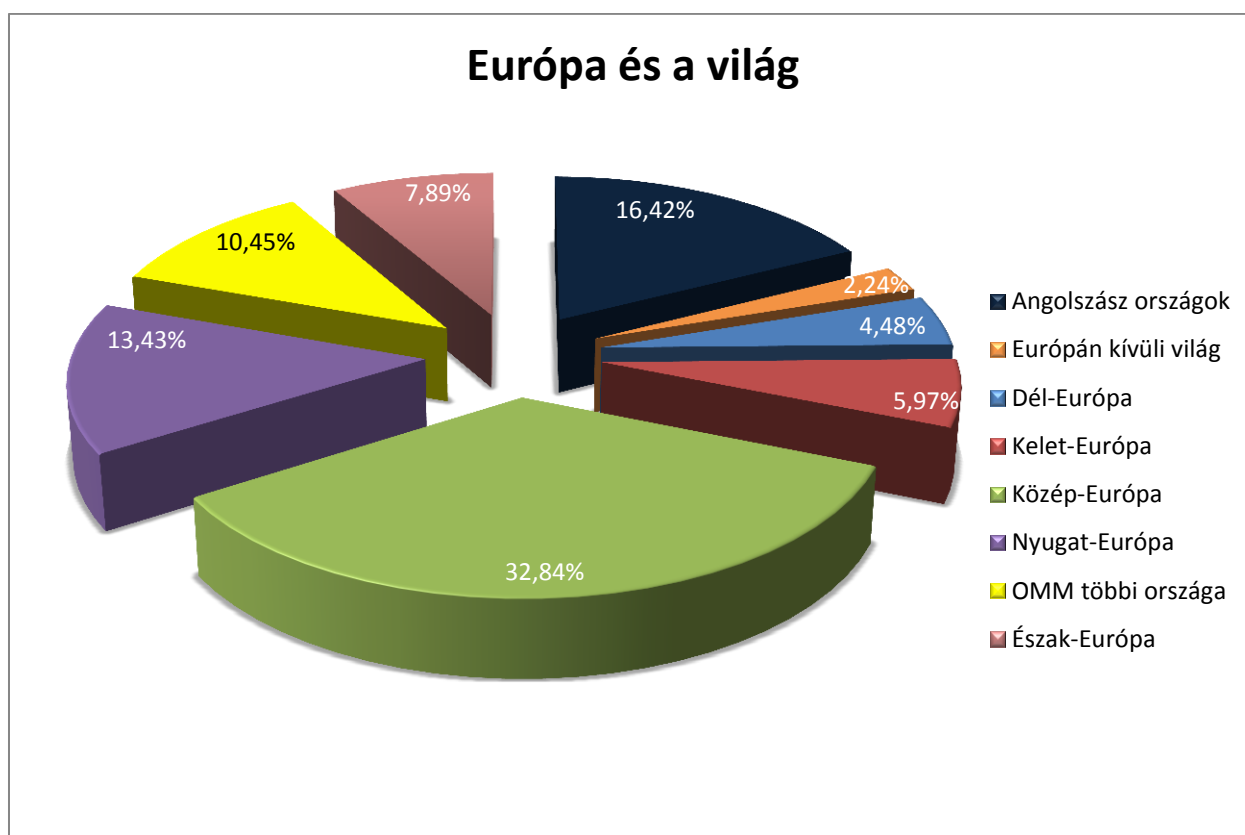
6.2. Külföldi nők munkavégzéséről szóló cikkek

Külföldi nők kereseti tevékenységéről beszámoló cikkek A Nő és a Társadalom vizsgált számaiban, országok szerinti lebontásban (összesített adat)

Ország	Cikkek száma
A Monarchia többi országa	
Ausztria	12
Csehország	2
<i>Összesen</i>	14
Kelet-Európa	
Oroszország	7
Szerbia	1
<i>Összesen</i>	8
Közép-Európa	
Németország	34
Svájc	10
<i>Összesen</i>	44
Nyugat-Európa	
Franciaország	14
Hollandia	4
<i>Összesen</i>	18
Dél-Európa	
Görögország	1
Olaszország	3
Spanyolország	2
<i>Összesen</i>	6
Észak-Európa	
<i>Svédország</i>	5
<i>Finnország</i>	4
<i>Norvégia</i>	4
<i>Dánia</i>	6

<i>Összesen</i>	19
Angolszász országok	
Anglia	15
Írország	1
USA	6
<i>Összesen</i>	22
Európán kívüli világ	
Dél-Amerika	1
Kína	1
Új-Zéland	1
<i>Összesen</i>	3
<i>Valamennyi ország összesítve</i>	134

*Európa régióinak és a világ többi részének reprezentáltsága a vizsgált újságcikkekben*¹⁹⁷
(összesített adat)

¹⁹⁷ A diagramot a fent látható táblázat adatai alapján készítettem, egy-egy ábrázolt régióhoz tehát az előző oldalon felsorolt országok tartoznak.